

Institucija ombudsmena/ombudsmana
za ljudska prava Bosne i Hercegovine

Институција омбудсмeна/омбудсмана
за људска права Босне и Херцеговине

Specijalni izvještaj Mladi i djeca u sukobu sa zakonom

uz podršku

Institucija ombudsmena/ombudsmana
za ljudska prava Bosne i Hercegovine

Институција омбудсмена/омбудсмана
за људска права Босне и Херцеговине

Specijalni izvještaj Mladi i djeca u sukobu sa zakonom

uz podršku

Save the Children

Banja Luka, oktobar 2012

Mišljenja i stavovi izneseni u ovom izvještaju su stavovi Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH i ne predstavljaju obavezno stav Save the Children.

SADRŽAJ

I	UVOD	7
II	METODOLOGIJA	9
III	PRAVNI OKVIR	10
3.1.	Međunarodni standardi	10
3.2.	Zakonodavstvo BiH	14
IV	SITUACIONA ANALIZA.	17
4.1.	Uvodne napomene	17
4.1.1.	Odjeljenja maloljetničkog zatvora	17
4.1.2.	Ustanove za izvršenje odgojnih mjera	18
4.1.2.1.	Ustanove za izvršenje disciplinskih mjera	18
4.1.2.2.	Ustanove za izvršenje zavodskih mjera	19
4.1.2.2.1.	Odgojno-popravni domovi	19
4.1.2.2.2.	Odgojne ustanove	20
4.1.3.	Svrha odgojnih mjera i kazne maloljetničkog zatvora	20
4.2.	Analiza stanja u pojedinim ustanovama u kojima su smješteni maloljetnici u sukobu sa zakonom	20
4.2.1.	Uvodne napomene	20
4.2.2.	Odjeljenje maloljetničkog zatvora pri Kazneno-popravnom zavodu u Zenici	21
	Uvodne napomene	21
	Generalna zapažanja učesnika fokus grupe	21
	Ishrana	21
	Higijena	21
	Zdravstvena zaštita	22
	Dnevne aktivnosti	22
	Vanzavodske aktivnosti i pogodnosti	22
	Komunikacija sa drugima	22
	Odnos maloljetnika sa stručnim osobljem	23
	PREPORUKE	24
4.2.3.	Maloljetnički zatvor, Istočno Sarajevo	25
	Uvodne napomene	25
	Generalna zapažanja učesnika fokus grupe	25
	Ishrana	25
	Higijena	25
	Dnevne aktivnosti	25
	Vanzavodske aktivnosti	26
	Komunikacija sa drugima	26
	Odnos maloljetnika sa stručnim osobljem	27
	PREPORUKA	27
4.2.4.	Odgojno-popravni dom pri Kazneno-popravnom zavodu, Tuzla	27
	Uvodne napomene	27
	Generalna zapažanja učesnika fokus grupe	27
	Ishrana	28
	Higijena	28

Zdravstvena zaštita	28
Dnevne aktivnosti	28
Vanzavodske aktivnosti	29
Komunikacija sa drugima	29
Odnos maloljetnika sa stručnim osobljem	29
PREPORUKE	29
4.2.5. Vaspitno-popravni dom pri Kazneno-popravnom zavodu “Tunjice”, Banja Luka	30
Uvodne napomene	30
Generalna zapažanja učesnika fokus grupe	30
Ishrana	30
Higijena	30
Dnevne aktivnosti	31
Vanzavodske aktivnosti	31
Komunikacija sa drugima	31
Odnos maloljetnika sa stručnim osobljem	32
PREPORUKA	32
4.2.6. JU Disciplinski centar za maloljetnike, Tuzla	32
Uvodne napomene	32
Struktura stručnog osoblja	33
Rad sa maloljetnicima	33
Zakonska rješenja tretmana maloljetnika i djece u sukobu sa zakonom.	33
Ishrana	33
Higijena	34
Radno-okupaciona terapija	34
PREPORUKA	34
4.2.7. KJU Disciplinski centar za maloljetnike, Sarajevo	34
Uvodne napomene	34
Struktura stručnog osoblja	34
Rad sa maloljetnicima	35
Zakonska rješenja tretmana maloljetnika i djece u sukobu sa zakonom.	35
Ishrana	35
Higijena	35
Radno-okupaciona terapija	36
PREPORUKA	36
4.2.8. Dnevni centar za maloljetnike, Banja Luka	36
Uvodne napomene	36
Generalna zapažanja učesnika fokus grupe	36
Ishrana	36
Dnevne aktivnosti	37
Vanzavodske aktivnosti	37
Odnos maloljetnika sa stručnim osobljem	37
Odnos sa roditeljima	38
PREPORUKE	38
4.2.9. JU Zavod za vaspitanje muške djece i omladine «Hum», Sarajevo	38
Uvodne napomene	38
Generalna zapažanja učesnika fokus grupe	38
Ishrana	38
Higijena	39
Dnevne aktivnosti	39
Vanzavodske aktivnosti	39
Komunikacija sa drugima	39

	Odnos maloljetnika sa stručnim osobljem	40
	Ostalo	40
	PREPORUKE	40
4.3.	Generalna analiza stanja u ustanovama u kojima su smješteni maloljetnici u sukobu sa zakonom	41
4.3.1.	Profil ispitanika stručnog osoblja.	41
4.3.2.	Percepcija problema maloljetničke delinkvencije u BiH	43
4.3.3.	Odnos vlasti prema službama za zaštitu mladih i djece u sukobu sa zakonom	43
4.3.4.	Zakonska rješenja tretmana maloljetnika i djece u sukobu sa zakonom	44
4.3.5.	Tretman i unapređenje položaja maloljetnika i djece u sukobu sa zakonom	45
4.3.6.	Ishrana	46
4.3.7.	Higijena	47
4.3.8.	Radno-okupaciona terapija	47
V	GENERALNE PREPORUKE	49
1.	Ministarstvu pravde BiH, Ministarstvu pravde Federacije Bosne i Hercegovine i Ministarstvu pravde Republike Srpske	49
2.	Ministarstvu zdravstva Federacije BiH, Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske	49
3.	Parlamentu Federacije Bosne i Hercegovine	49
4.	Vladi FBiH, Vladi Republike Srpske i Vladi Distrikta Brčko	49
	Aneks I - Raspored posjeta/ Fokus grupe sa maloljetnicima.	50
	Aneks II – Upitnici	51
	Aneks III – Individualni razgovori sa stručnjacima	52

I UVOD

Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava BiH, Odjel za praćenje prava djeteta (u daljnjem tekstu: Institucija ombudsmena) je u saradnji sa organizacijom Save the Children, u 2012. godini u okviru Projekta «Jačanje kapaciteta Odjela za praćenje prava djece Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH» provela istraživanje o stanju u ustanovama za smještaj maloljetnika i djece u sukobu sa zakonom, što je rezultiralo izradom Specijalnog izvještaja «Mladi i djeca u sukobu sa zakonom». Istraživanjem je obuhvaćeno područje cijele BiH, odnosno 8 nadležnih ustanova u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj, a samo istraživanje je obavljeno prikupljanjem podataka od stručnog osoblja, kao i maloljetnika u ovim ustanovama, te obavljanjem razgovora sa stručnjacima u oblasti prava djece u sukobu sa zakonom.

Ombudsmeni BiH su ocijenili da je neophodno pristupiti izradi jedne ovakve analize stanja u ustanovama, u cilju dobivanja podataka i informacija koji predstavljaju realnu sliku trenutnog stanja prava djece i maloljetnika smještenih u ustanovama za izdržavanje kazne maloljetničkog zatvora i odgojnih mjera. Ova analiza treba dati jasne odgovore na pitanja problema u radu sa ovom kategorijom djece, te prikazati pravce u kojima treba usmjeriti napore za poboljšanje stanja u ovoj oblasti.

Izrada Specijalnog izvještaja «Mladi i djeca u sukobu sa zakonom» ima prvenstveno za cilj ukazati na relevantni pravni okvir koji uređuje oblast maloljetnika u sukobu sa zakonom, predstaviti stvarno stanje u praksi, ukazati na prednosti i nedostatke utvrđene provođenjem istraživanja, te izdati preporuke nadležnim ustanovama i organima zakonodavne i izvršne vlasti, kako na nivou države BiH, tako i na nivou entiteta, s ciljem unapređenja stanja prava djece koja se nalaze u sukobu sa zakonom. Poseban osvrt je dat na prava djece koja se nalaze na izdržavanju kazne maloljetničkog zatvora i odgojnih mjera u nadležnim ustanovama, te unapređenje generalnog stanja u ovim ustanovama.

Ombudsmeni konstatuju da postoji velika razlika između zakona i primjene zakona u praksi, u oblasti maloljetničkog pravosuđa, odnosno insistiraju na dosljednoj primjeni zakona i cijene da je potrebno i dalje unapređivati zakonodavstvo međunarodnim standardima. Pored toga, nedostaju efikasni mehanizmi za periodičnu provjeru smještaja u ustanovama, djeci nisu poznate ili dostupne mogućnosti izjavljivanja žalbi po različitim osnovama i u BiH postoji konstantan problem zbog odsustva statističkih podataka i nepostojanja nezavisnog tijela u monitoringu nad radom ustanova i uvjetima u kojima se izvršavaju krivično-pravne sankcije.

Ombudsmeni se, u ispunjavanju svoje zadaće u pogledu zaštite prava djece i mladih koji se nalaze u sukobu sa zakonom i promovisanja njihovih prava, u skladu sa međunarodnim standardima, susreću sa brojnim problemima, od nepostojanja adekvatnih budžetskih sredstava do nedostatka ljudskih resursa, posebno profesionalnog i stručnog osoblja kako bi odgovorilo na sve izazove i probleme u ovoj oblasti. Sve to ne sprečava Ombudsmene da, nezavisno od svih poteškoća, stručnoj i široj javnosti u Bosni i Hercegovini ukažu na probleme sa kojima se susreću djeca i zatraže od nadležnih organa rješavanje tih istih problema. Upravo nezavisne institucije za zaštitu ljudskih prava treba da istražuju razloge koji prouzrokuju kršenje prava djece, ali i da insistiraju na primjeni preventivnih mjera, a sve kako bi se doprinijelo strateškim planovima i trajnim rješenjima. Izrada ovog izvještaja je pokušaj da Ombudsmeni upotrijebe svoj utjecaj u za-

štiti i promovisanju prava djece i mladih koji se nalaze u sukobu sa zakonom, kako bi se radilo na uspostavljanju transparentnih i efikasnih mjera u postizanju svrhe kažnjavanja uopće, ali i ukazalo na neophodnost uvođenja alternativnih mjera i sankcija, odnosno na neophodnost da se stručnjacima i profesionalcima osiguraju uvjeti za primjenu alternativnih mjera/sankcija. Za ispunjavanje ovih ciljeva i rješavanje problema potreban je multidisciplinarni pristup i bolja saradnja i koordinacija svih nadležnih organa.

II METODOLOGIJA

Izrada Specijalnog izvještaja je istraživačkog karaktera, te prvenstveno obuhvata analizu stanja na terenu. U tom smislu, istraživanje je provedeno u dvije faze, a to su:

1. Analiza relevantnog pravnog okvira, što obuhvata analizu međunarodnih standarda i domaćeg zakonodavstva u ovoj pravnoj oblasti;
2. Analiza stanja na terenu, provedena slanjem upitnika u 8 nadležnih ustanova u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj, obavljanjem razgovora sa fokus grupama djece u ovim ustanovama, kao i obavljanjem individualnih razgovora sa stručnjacima iz ove oblasti.

Prikupljanje podataka obavljeno je u periodu juni-oktobar 2012. godine.

Analiza pravnog okvira obuhvata, prije svega, analizu međunarodnih standarda, odnosno analizu Konvencije UN o pravima djeteta, Evropskih zatvorskih pravila i dr. U okviru analize domaćeg zakonodavstva analizirani su Krivični zakon BiH, Zakon Bosne i Hercegovine o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera i Zakon o zaštiti i postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku Republike Srpske.

Budući da se analiza stanja na terenu sastojala iz dva dijela, prikupljanje podataka putem upitnika, kao i rad u fokus grupama sa maloljetnicima obavljeno je tokom jula 2012. godine. Upitnici su dostavljeni svim ustanovama na području BiH u kojima maloljetnici izdržavaju kaznu maloljetničkog zatvora i izvršavaju odgojne mjere, dok je rad u fokus grupama obavljen u šest ustanova i to: JU Zavod za vaspitanje muške djece i omladine Sarajevo, Odjeljenje maloljetničkog zatvora pri Kazneno-popravnog zavodu zatvorenog tipa Zenica, Odgojno-popravni dom pri Kazneno-popravnog zavodu zatvorenog tipa Tuzla, Vaspitno-popravni dom pri Kazneno-popravnog zavodu Tunjice u Banjaluci, Dnevni centar za maloljetnike u Banjaluci, te Maloljetnički zatvor u Istočnom Sarajevu. Individualni razgovori organizovani su sa stručnjacima sa Pravnog fakulteta u Sarajevu, Pravnog fakulteta u Banjaluci, Pravnog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, Suda BiH, Osnovnog suda u Banjaluci, te članovima Nezavisne komisije¹ pri Parlamentarnoj skupštini BiH i Komisije za monitoring kazneno-popravnih zavoda pri Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH. Individualni razgovori obavljani su tokom mjeseca oktobra 2012. godine, s ciljem prikupljanja znanja i iskustava stručnjaka u ovoj oblasti, što je dalo značajan doprinos u izdavanju preporuka nadležnim nivoima zakonodavne i izvršne vlasti.

¹ Nezavisna komisija za praćenje uvjeta boravka u zavodima, postupanje i poštivanje ljudskih prava osoba nad kojima se izvršavaju krivične sankcije i druge mjere koje je izrekao u krivičnom postupku Sud BiH, strani sudovi za djela predviđena Krivičnim zakonom BiH, međunarodnim ugovorom, čiji je potpisnik BiH ili drugi sud u skladu sa zakonom BiH

III PRAVNI OKVIR

3.1. MEĐUNARODNI STANDARDI

Procjena stanja u ustanovama za smještaj maloljetnika i djece u sukobu sa zakonom izvršena je na osnovu principa i standarda utvrđenih u međunarodnim i regionalnim konvencijama koje se direktno primjenjuju u domaćem pravnom sistemu, posebno *Konvencije UN o pravima djeteta (1989) (crc)*², *Evropskih zatvorskih pravila*³ i drugih međunarodnih dokumenata.

Položaj i prava djece u sukobu sa zakonom je uređen članovima 37. i 40. Konvencije UN o pravima djeteta (1989) (crc), kao temeljnog i univerzalnog međunarodnog dokumenta u oblasti zaštite prava djeteta.

Članom 37. Konvencije propisana je obaveza država stranaka da se pobrinu da *niti jedno dijete ne bude podvrgnuto mučenju ili drugom okrutnom, nečovječnom ili ponižavajućem postupku ili kazni*. Ni smrtna kazna ni kazna doživotnog zatvora bez mogućnosti puštanja na slobodu ne smije se određivati za prijestupe koje počine osobe mlađe od 18 godina.

Niti jednom se djetetu neće nezakonito i proizvoljno oduzeti sloboda. Hapšenje, pritvaranje ili zatvaranje djeteta obavljat će se u skladu sa zakonom, kao krajnja mjera i na najkraće moguće vrijeme.⁴

Sa svakim djetetom kojemu je oduzeta sloboda postupat će se ljudski i s poštivanjem prirođenog dostojanstva svakog ljudskog bića, uzimajući u obzir potrebe osoba te starosne dobi. Posebno će se svako dijete kojem je oduzeta sloboda držati odvojeno od odraslih, osim kad se odluči suprotno zbog njegove dobrobiti, te će, osim izuzetnih okolnosti, imati pravo da održava odnose sa svojom porodicom dopisivanjem i posjetama.⁵

Svako dijete kojemu je oduzeta sloboda imat će pravo na hitnu pravnu i drugu odgovarajuću pomoć, te pravo na osporavanje zakonitosti oduzimanja slobode pred sudom ili kakvim drugim odgovarajućim neovisnim i nepristrasnim organima vlasti, kao i na hitno donošenje odluke o svakom takvom pitanju.⁶

Konvencija u članu 40. određuje da države-potpisnice priznaju *pravo svakog djeteta koje je navodno prekršilo, ili je optuženo za kršenje krivičnog zakona, da se prema njemu postupa na način u skladu s unapređenjem djetetovog osjećanja dostojanstva i vrijednosti*, koje osnažuje dječije poštovanje prema ljudskim pravima i osnovnim slobodama drugih, i koje uzima u obzir dječiju starost i poželjnost dječije reintegracije, kao i dječije preuzimanje konstruktivne uloge u društvu.

2 Usvojena 20.novembra 1989. godine od strane Generalne skupštine Ujedinjenih naroda

3 Preporuka br.(2006)2 Komiteta ministara zemalja članicama u vezi sa zatvorskim pravilima, usvojena na sjednici održanoj 11. januara 2006. godine

4 Konvencija UN o pravima djeteta, član 37.

5 Ibid

6 Ibid

U tome cilju, i imajući na umu poštovanje relevantnih odredbi međunarodnih instrumenata, države - potpisnice će posebno osigurati da nijedno dijete neće biti klevetano, optuženo ili ocijenjeno kao prekršilac krivičnog zakona zbog činova ili propusta koji nisu bili zabranjeni nacionalnim ili međunarodnim zakonom u vrijeme kad su bili počinjeni.⁷

Svako dijete koje je klevetano ili optuženo da je prekršilo krivični zakon imat će u najmanju ruku sljedeće garancije:

- Da će biti smatrano nevinim dok ne bude prema zakonu dokazano da je krivo;
- Da će odmah i direktno biti obaviješteno o optužbama protiv sebe i, ako je to moguće, preko svojih roditelja ili zakonskih staratelja, te da će imati zakonsku i drugu odgovarajuću pomoć u pripremi i izlaganju svoje odbrane;
- Da će se o optužbi odlučiti bez odlaganja od jednog ovlaštenog, neovisnog i nepristranog sudskog tijela ili vlasti na poštenoj raspravi u skladu sa zakonom, u prisustvu zakonske ili druge odgovarajuće pomoći, i da će se, osim ako se bude smatralo da to nije u najboljem interesu djeteta, posebno uzeti u obzir njegova starost ili situacija, kao i njegovih roditelja odnosno zakonskih staratelja;
- Da neće biti prisiljeno da svjedoči ili da prizna krivnju, da će se ispitati svjedoci protiv njega i da će se osigurati i učešće i ispitivanje svjedoka u njegovu korist, pod jednakim uvjetima;
- Ako se smatra da je prekršilo krivični zakon, da će se takva odluka i druge mjere nametnute kao njene posljedice preispitati od strane kompetentnije, neovisne i nepristrasne vlasti ili sudskog tijela u skladu sa zakonom;
- Da će imati slobodan pristup prevodiocu, ako dijete ne razumije ili ne govori jezik koji se koristi;
- Da će njegov privatni život biti poštovan u svim dijelovima postupka.⁸

U smislu člana 40. ove Konvencije, dostupne će biti različite uredbe kao što su naredbe o brizi, savjetovanju i nadzoru, uvjetna kazna, usvajanje, obrazovni i stručni programi i druge alternative zatvoru, da bi se osiguralo da se sa djecom postupa na način koji odgovara njihovoj dobrobiti, a proporcionalan je i okolnostima i prekršaju.

Izvršenje kazne maloljetničkog zatvora Ombudsmeni BiH su monitorirali i u svjetlu obaveza osiguranja implementacije Evropskih zatvorskih pravila koja, između ostalog, određuju da *osobe mlađe od 18 godina ne smještaju se u zatvore za odrasle*, već u ustanove koje su posebno namijenjene u tu svrhu.⁹ Ukoliko je, izuzetno, maloljetnik smješten u takav zatvor, moraju postojati posebna pravila o njegovom položaju i potrebama.¹⁰ *Maloljetni zatvorenici smještaju se u dio zatvora koji je odvojen od dijela za odrasle*, osim ukoliko se ne smatra da je to u suprotnosti sa najboljim interesima maloljetnika.¹¹

U izuzetnim slučajevima, kada je maloljetna osoba pritvorena u zatvoru za odrasle, *zatvorska uprava je dužna osigurati da, pored službi koje su dostupne svim zatvorenicima, maloljetni zatvorenici imaju pristup i socijalnoj, psihološkoj i obrazovnoj službi, religioznim i rekreativnim programima ili odgovarajućim programima koji su dostupni maloljetnicima u zajednici.*¹² Svaki maloljetni zatvorenik koji podliježe obaveznom školovanju mora imati mogućnost da se školuje.¹³

7 Konvencija UN o pravima djeteta, član 40.

8 Ibid

9 Evropska zatvorska pravila, član 11.1

10 Evropska zatvorska pravila, član 11.2

11 Evropska zatvorska pravila, član 35.4

12 Evropska zatvorska pravila, član 35.1

13 Evropska zatvorska pravila, član 35.2

Djeca mogu da ostanu u zatvoru sa roditeljem samo ako je to u najboljem interesu djeteta. Djeca se ne tretiraju kao zatvorenici.¹⁴ Kada dijete može da ostane u zatvoru sa roditeljem, mora se osigurati posebna prostorija za čuvanje djeteta u kojoj radi obučeno osoblje i gde dijete boravi dok roditelj učestvuje u aktivnostima kojima dijete ne može da prisustvuje.¹⁵ Radi dobrobiti ove djece u zatvoru će se za njih osigurati poseban smještaj.¹⁶

Posebna pažnja posvećena je aktima koji obrazlažu praktičnu primjenu međunarodnih standarda u ovoj oblasti kao što su *Standardna minimalna pravila UN-a za postupanje sa zatvorenima*,¹⁷ *Procedure za efikasnu implementaciju ovih standarda*¹⁸, *Osnovni principi tretmana zatvorenika*¹⁹, *Pravila UN za zaštitu maloljetnih osoba lišenih slobode* tzv. «Havanska pravila»²⁰ i *Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda za maloljetničko pravosuđe iz 1985. godine* tzv. «Pekinska pravila»²¹.

Pravila UN za zaštitu maloljetnih osoba lišenih slobode, tzv. «Havanska pravila» utvrđuju da *Odluka o lišavanju slobode maloljetnika treba da bude posljednja mogućnost*, na minimalan vremenski period i ograničena, te se primjenjuje samo u posebnim slučajevima.²²

Lišenje slobode treba da bude u skladu sa principima i procedurom međunarodnog zakona. Lišenje slobode treba da bude provedeno samo u ustanovama koje garantuju osmišljene aktivnosti i programe koji promovišu zdravlje, samopoštovanje i osjećaj odgovornosti maloljetnika.²³

Zatvorene ustanove treba da budu decentralizovane kako bi omogućile pristup i kontakt sa članovima porodice i dopustile integraciju u zajednicu.²⁴

Osnivanje malih, otvorenih ustanova se u potpunosti ohrabruje zbog mogućnosti provođenja individualnih tretmana i jer se pomoću njih mogu izbjeći negativni efekti lišavanja slobode.²⁵

Briga za maloljetnike lišene slobode je društvena briga od posebnog značaja. Ustanove treba da podstiču umijeća i sposobnosti maloljetnika i da im pomažu u razvoju njihovih potencijala koje imaju kao članovi društva. Svim maloljetnicima lišenim slobode treba pomoći kako bi shvatili i razumjeli svoja prava i obaveze tokom pritvora, oni moraju biti informisani o ciljevima brige koja im je pružena.²⁶

Osoblje koje radi sa maloljetnim prijestupnicima mora im pružiti odgovarajuću obuku, uključujući edukaciju o dobrobiti djeteta i ljudskim pravima. Maloljetnici treba da imaju korist od aktivnosti i programa planiranih da im pomognu u njihovom povratku u društvo.²⁷

Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda za maloljetničko pravosuđe iz 1985. godine, tzv. «Pekinska pravila» određuju da je smještanje maloljetnika u ustanovu uvijek posljednje rješenje koje se provodi u najkraćem mogućem trajanju.²⁸

14 Evropska zatvorska pravila, član 36.1

15 Evropska zatvorska pravila, član 36.2

16 Evropska zatvorska pravila, član 36.3

17 Ljudska prava: Kompilacija međunarodnih instrumenata, vol. I, dio prvi: Univerzalni instrumenti (Publikacije UN, No. E.02.XIV.4 (vol. I, part I), sec. J., No. 34.

18 Rezolucija Ekonomsko-socijalnog vijeća 1984/47, annex

19 Rezolucija 45/111, annex

20 Usvojena 1990. godine od strane Ujedinjenih naroda

21 Usvojena 1985. godine od strane Ujedinjenih naroda

22 Pravila UN za zaštitu maloljetnih osoba lišenih slobode, Osnovni principi

23 Ibid

24 Ibid

25 Ibid

26 Ibid

27 Ibid

28 Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda za maloljetničko pravosuđe, član 19.1

*Maloljetnici u ustanovama moraju imati zaštitu i svu potrebnu pomoć - socijalnu, obrazovnu, vokaljsku, psihološku, medicinsku i fizičku – koja im može zatrebati s obzirom na njihovu dob, spol i osobnost, a koja je u interesu njihovog sveobuhvatnog razvoja.*²⁹ Mlade počiniteljice smještene u ustanovu zahtijevaju posebnu pažnju zbog svojih ličnih potreba i problema i nikako ne smiju dobivati lošiju zaštitu, pomoć, liječenje i osposobljavanje u odnosu na mlade muške počinitelje.³⁰

Standardna minimalna pravila za postupanje prema zatvorenicima i povezane preporuke primjenjuju se u relevantnoj mjeri na postupanje prema maloljetnim počiniteljima u ustanovama, uključujući i one u pritvoru koji čekaju suđenje.

Na ovom mjestu, značajno je ukazati i na Pravila UN za postupanje sa ženama zatvorenicama i primjenu alternativnih mjera prema ženama prijestupnicama, tzv. «Bankogška pravila»³¹, koja u segmentu maloljetnih zatvorenica propisuju *obavezu zatvorskih uprava da poduzimaju mjere s ciljem zaštite potreba maloljetnih zatvorenica.*³²

Maloljetnim zatvorenicama potrebno je *osigurati jednak pristup obrazovanju i stručnom osposobljavanju, koje je dostupno i maloljetnim zatvorenicama muškog spola.*³³

Maloljetnim zatvorenicama potrebno je *osigurati pristup starosno i spolno određenim programima i uslugama*, kao što su savjetovanja u slučajevima seksualnog zlostavljanja i nasilja. Maloljetnim zatvorenicama je, također, potrebno omogućiti edukaciju o zdravstvenoj zaštiti žena, te redovan pristup ginekološkim pregledima, na sličan način kao za punoljetne zatvorenice.³⁴

Maloljetnim zatvorenicama trudnicama potrebno je pružiti podršku i medicinsku zaštitu, jednaku zaštiti koja se pruža punoljetnim zatvorenicama trudnicama. Njihovo zdravstveno stanje treba pratiti ljekar specijalista, uzimajući u obzir činjenicu da, s obzirom na njihovu starosnu dob, postoji veća mogućnost postojanja zdravstvenih problema za vrijeme trudnoće.³⁵

U izradi Specijalnog izvještaja korišteni su i međunarodni standardi u oblasti restorativne pravde u sistemu maloljetničkog pravosuđa koji teže uspostavljanju mjera alternativnih zatvorskoj kazni u sklopu domaćeg pravnog sistema, između ostalih korištena su *Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda za mjere alternativne insititucionalom tretmanu iz 1990. godine, tzv. »Tokijska pravila»*³⁶, *Rezolucija br. 1997/30 Ekonomskog i socijalnog vijeća Ujedinjenih naroda za provođenje maloljetničkog pravosuđa*³⁷, *Preporuka (2003) 20 Vijeća Evrope zemljama članicama o novim načinima tretiranja maloljetničkog prijestupništva i o ulozi maloljetničkog pravosuđa*³⁸ i *Deklaracija o osnovnim principima primjene programa restorativne pravde u krivičnim stvarima*³⁹.

Bosna i Hercegovina je izvijestila UK Komitet za prava djeteta (u daljnjem tekstu: UN Komitet) o stanju prava djeteta u BiH, na koji je UN Komitet 2005. godine dostavio zaključna razmatranja prema kojima BiH još uvijek nije u cijelosti postupila, iako se približava vrijeme za dostavljanje novog izvještaja.

29 Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda za maloljetničko pravosuđe, član 26.2

30 Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda za maloljetničko pravosuđe, član 26.4

31 Usvojena od strane Ujedinjenih naroda 22. jula 2010. godine, Rezolucijom br. 2010/16

32 Pravila UN za postupanje sa ženama zatvorenicama i primjenu alternativnih mjera prema ženama prijestupnicama, član 36.

33 Pravila UN za postupanje sa ženama zatvorenicama i primjenu alternativnih mjera prema ženama prijestupnicama, član 37.

34 Pravila UN za postupanje sa ženama zatvorenicama i primjenu alternativnih mjera prema ženama prijestupnicama, član 38.

35 Pravila UN za postupanje sa ženama zatvorenicama i primjenu alternativnih mjera prema ženama prijestupnicama, član 39.

36 Usvojena 1990. godine od strane Ujedinjenih naroda

37 Usvojena 1997. godine od strane Ekonomskog i socijalnog vijeća Ujedinjenih naroda

38 Usvojena 2003. godine od strane Ministarskog komiteta

39 Usvojena 2000. godine

UN Komitet je preporučio državi da u potpunosti usuglasi sistem maloljetničkog pravosuđa sa Konvencijom, naročito s članovima 37, 39. i 40. i ostalim standardima UN u oblasti maloljetničkog pravosuđa, kao što su Pravila UN o minimalnim standardima za maloljetničko pravosuđe (Pekinška pravila), Smjernice UN za sprečavanje maloljetničkog pravosuđa (Rijadske smjernice), Pravila UN za zaštitu maloljetnih osoba lišenih slobode i Bečke smjernice za preporuke Komiteta koje su proistekle sa opće rasprave o maloljetničkom pravosuđu.

3.2. ZAKONODAVSTVO BIH⁴⁰

Pitanje maloljetnika i djece u sukobu sa zakonom regulisano je sljedećim zakonima: *Krivičnim zakonom Bosne i Hercegovine*⁴¹, *Krivičnim zakonom Republike Srpske*⁴², *Krivičnim zakonom Federacije Bosne i Hercegovine*⁴³, *Krivičnim zakonom Brčko Distrikta BiH*⁴⁴, *Zakonom o krivičnom postupku BiH*⁴⁵, *Zakonom o krivičnom postupku Federacije BiH*⁴⁶, *Zakonom o krivičnom postupku Republike Srpske*⁴⁷, *Zakonom o krivičnom postupku Brčko Distrikta BiH*⁴⁸, *Zakonom Bosne i Hercegovine o izvršenju kaznenih sankcija, pritvora i drugih mjera*⁴⁹, *Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srpske*⁵⁰, *Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija u Federaciji Bosne i Hercegovine*⁵¹, *Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine*⁵²; *Zakonom o zaštiti i postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku Republike Srpske*⁵³.

Krivični zakon BiH definiše izvršavanje kazne maloljetničkog zatvora određujući da se prema starijem maloljetniku, dok ne navrši osamnaest godina života, *kazna maloljetničkog zatvora izvršava u posebnim kazneno-popravnim ustanovama za maloljetnike*. Prema osobi koja je navršila osamnaest godina života, ali nije navršila dvadeset i tri godine života (mlađa punoljetna osoba), kazna maloljetničkog zatvora se izvršava u posebnim ustanovama za mlađe punoljetne osobe, odnosno u posebnom odjeljenju ustanove u kojoj se kazna izvršava prema punoljetnim osobama, pri čemu se osigurava da mlađe punoljetne osobe ne dođu u kontakt sa starijim zatvorenicima. *Prema osobi koja je navršila dvadeset i tri godine života prije kraja izdržavanja kazne, ostatak kazne se izvršava u kazneno-popravnoj ustanovi za odrasle*.⁵⁴

Prema mlađoj punoljetnoj osobi kazna se može izvršavati u kazneno-popravnoj ustanovi za maloljetnike sve dok je to potrebno radi završetka njenog školovanja ili stručnog osposobljavanja. Međutim, prema

40 Za potrebe izrade Specijalnog izvještaja analizom je obuhvaćeno isključivo krivično zakonodavstvo, odnosno važeći zakonski propisi na nivou Bosne i Hercegovine. Izuzetak od navedenog je analiza Zakona o zaštiti i postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku Republike Srpske, s obzirom na činjenicu da je ovaj prvi, i trenutno jedini zakon koji je stupio na snagu u Bosni i Hercegovini, a koji obrađuje isključivo oblast prava maloljetnika u segmentu krivičnog prava. Zakon o zaštiti i postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku Brčko Distrikta BiH usvojen je 2011. godine, ali još uvijek nije stupio na snagu, dok se u Federaciji BiH Nacrt ovog zakona nalazi u parlamentarnoj proceduri.

41 "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj: 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10

42 "Službeni glasnik RS", broj: 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10 i 1/12

43 "Službene novine FBiH", broj: 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10 i 42/11

44 "Službeni glasnik BD BiH", broj: 10/03, 45/04, 06/05, 21/10 i 52/11

45 "Službeni glasnik BiH" broj: br. 03/03, 32/03, 36/03, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 12/09, 16/09 i 93/09

46 "Službene novine FBiH", broj: 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 09/09 i 12/10

47 "Službeni glasnik RS", broj: 50/03, 111/04, 115/04, 29/07, 68/07, 119/08, 55/09, 80/09, 88/09 i 92/09

48 "Službeni glasnik BD", broj: 10/03, 48/04, 06/05, 12/07, 14/07 i 21/07

49 "Službeni glasnik BiH", broj: 12/10 - prečišćeni tekst

50 "Sl. glasnik RS", broj: 12/10 i 117/11

51 "Službene novine Federacije BiH", broj: 44/98, 42/99, 12/09, 42/11

52 "Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH", broj: 31/11

53 "Službeni glasnik RS", broj: 13/10

54 Krivični zakon BiH, član 109. stav 1.

mlađoj punoljetnoj osobi kazna se ne može ni u kojem slučaju izvršavati u kazneno-popravnoj ustanovi za maloljetnike, ako bi to na bilo koji način bilo štetno za maloljetne osobe prema kojima se izvršava kazna maloljetničkog zatvora u toj ustanovi.⁵⁵

*Izbor posla za osuđenog maloljetnika vrši se prema njegovim sposobnostima i sklonostima za određenu vrstu posla, u cilju stručnog osposobljavanja, a u skladu s mogućnostima koje postoje u kazneno-popravnoj ustanovi za maloljetnike. Mlađoj punoljetnoj osobi će se također omogućiti obrazovanje i stručno osposobljavanje, bez obzira izvršava li se kazna u posebnim ustanovama ili u posebnim odjeljenjima kazneno-popravnih ustanova za odrasle osobe.*⁵⁶

*Radno vrijeme osuđenog maloljetnika određuje se tako da mu se omogući i stručno osposobljavanje i da mu ostane dovoljno vremena za fizički odgoj i razonodu.*⁵⁷

*Osuđeni maloljetnik može biti uvjetno otpušten s izdržavanja kazne ako je izdržao trećinu kazne, ali ne prije nego što je proveo jednu godinu u kazneno-popravnoj ustanovi. Za vrijeme uvjetnog otpusta sud može odrediti odgojnu mjeru pojačanog nadzora nadležnog organa socijalne zaštite.*⁵⁸

*Maloljetni osuđenik, osim u izuzetnim okolnostima, ima pravo održavati kontakte sa svojom porodicom putem pisama i posjeta.*⁵⁹

Zakon Bosne i Hercegovine o izvršenju kaznenih sankcija, pritvora i drugih mjera reguliše pitanje smještaja maloljetnika lišenih slobode na način da *određuje da se maloljetnici smještaju u posebno odjeljenje u zavodu ili u posebni zavod u entitetu u kome zatvorena osoba ima prebivalište, odnosno boravište, u kome maloljetne osobe mogu ostati do navršene 23. godine života, a ako do tada ne budu izdržale kaznu, uputit će se u zavod u kome punoljetni zatvorenici izdržavaju kaznu zatvora.*⁶⁰ Osobe koje izdržavaju kaznu maloljetničkog zatvora moraju imati odvojene prostorije za boravak od prostorija ostalih zatvorenika, ako se nalaze u posebnom odjeljenju.⁶¹

Zakonom je dalje određeno da u *posebnom odjeljenju ili zavodu postoji osnovna i srednja škola, u skladu s propisima o osnovnoj i srednjoj školi, ili se, u saradnji s odgovarajućom osnovnom, odnosno srednjom školom, u posebnom odjeljenju ili zavodu osnivaju odjeljenja osnovne, odnosno srednje škole za obrazovanje i odgoj tih osoba. Osoba koja izdržava kaznu maloljetničkog zatvora može izuzetno, pod nadzorom odgajatelja, radi završetka započetog školovanja, pohađati školu izvan zavoda, ako to dozvoljavaju sigurnosna situacija i program tretmana.*⁶²

Osobama koje izdržavaju kaznu maloljetničkog zatvora *ne može se ograničiti dopisivanje s roditeljima i drugim bliskim srodnicima.*⁶³

*Osobi koja izdržava kaznu maloljetničkog zatvora koja se dobro ponaša i zalaže u učenju i radu upravnik zavoda može odobriti dopust radi posjećivanja roditelja i drugih bliskih srodnika. Dopust se može odobriti dva puta u toku godine i nijednom ne može trajati duže od 20 dana.*⁶⁴

55 Krivični zakon BiH, član 109. stav 2.

56 Krivični zakon BiH, član 109. stav 3.

57 Krivični zakon BiH, član 109. stav 4.

58 Krivični zakon BiH, član 109. stav 5.

59 Krivični zakon BiH, član 109. stav 6.

60 Zakon Bosne i Hercegovine o izvršenju kaznenih sankcija, pritvora i drugih mjera, član 190. stav 1.

61 Zakon Bosne i Hercegovine o izvršenju kaznenih sankcija, pritvora i drugih mjera, član 190. stav 3.

62 Zakon Bosne i Hercegovine o izvršenju kaznenih sankcija, pritvora i drugih mjera, član 192.

63 Zakon Bosne i Hercegovine o izvršenju kaznenih sankcija, pritvora i drugih mjera, član 194. stav 1.

64 Zakon Bosne i Hercegovine o izvršenju kaznenih sankcija, pritvora i drugih mjera, član 195. stavovi 1. i 2.

Osobi koja izdržava kaznu maloljetničkog zatvora, a nije navršila 23 godine života, može se izuzetno izreći *disciplinska mjera upućivanja u samicu* najviše do pet dana.⁶⁵ Prema osobi koja izdržava kaznu maloljetničkog zatvora, a nije navršila 23 godine života, ne može se primijeniti mjera usamljenja.⁶⁶

*U izvršenju odgojnih mjera s maloljetnicima treba postupati na način koji odgovara njihovom uzrastu i osobnim svojstvima, pridržavajući se u radu pedagoških, andragoških i psiholoških principa. Maloljetnike treba podsticati da aktivno učestvuju u svom odgoju, mijenjanju svojih stavova i loših navika i u razvijanju osjećaja odgovornosti za vlastite postupke. Tokom izvršenja odgojnih mjera maloljetnicima će se, u skladu s njihovim uzrastom i sposobnostima, kao i sklonostima prema određenim zanimanjima, osigurati osnovno i srednje obrazovanje, kao i radno osposobljavanje.*⁶⁷

Zakonom o zaštiti i postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku Republike Srpske utvrđuju se *posebna pravila postupanja prema djeci koja se nalaze u sukobu sa zakonom*, mlađim punoljetnim osobama i djeci koja su žrtve ili svjedoci po kojima su dužni da postupaju sudovi, tužilaštva, uključujući ovlaštene službene osobe, organi starateljstva, porodice, škole, institucije na svim nivoima društvene zajednice, kao i drugi učesnici uključeni u krivičnu proceduru na način kojim se bez diskriminacije *unapređuje osjećaj dostojanstva i lične vrijednosti djeteta*, uzima u obzir uzrast djeteta, najbolji interesi djeteta, njegovo pravo na život, opstanak i razvoj, omogućava da dijete u skladu sa uzrastom i zrelošću izrazi svoje mišljenje o svim pitanjima koja se na njega odnose, pri čemu sva zalaganja treba da vode rehabilitaciji i socijalnoj reintegraciji djeteta i njegovom preuzimanju konstruktivne uloge u društvu.

65 Zakon Bosne i Hercegovine o izvršenju kaznenih sankcija, pritvora i drugih mjera, član 196. stav 1.

66 Zakon Bosne i Hercegovine o izvršenju kaznenih sankcija, pritvora i drugih mjera, član 197.

67 Zakon Bosne i Hercegovine o izvršenju kaznenih sankcija, pritvora i drugih mjera, član 220.

IV SITUACIONA ANALIZA

4.1. UVODNE NAPOMENE

Kako je naprijed navedeno⁶⁸, podaci koji slijede, a koji ukazuju na stanje prava djece i maloljetnika u pojedinim ustanovama, i generalno stanje u svim ustanovama na području cijele Bosne i Hercegovine, dobiveni su od strane stručnog osoblja uposlenog u ovim ustanovama (ukupno 56 ispitanika), te neposrednim obavljanjem razgovora sa maloljetnicima smještenim u ustanove.

Situacionom analizom stanja prava maloljetnika i djece u sukobu sa zakonom obuhvaćene su sljedeće vrste ustanova:

1. Odjeljenja maloljetničkog zatvora
2. Ustanove za izvršenje odgojnih mjera
 - a. Ustanove za izvršenje disciplinskih mjera
 - b. Ustanove za izvršenje zavodskih mjera
 - b.1. Odgojno-popravni domovi pri Kazneno-popravnim zavodima
 - b.2. Odgojne ustanove

4.1.1. Odjeljenja maloljetničkog zatvora

Istraživanjem su obuhvaćena sljedeća odjeljenja maloljetničkog zatvora:

1. Odjeljenje maloljetničkog zatvora pri Kazneno-popravnom zavodu, Zenica
2. Maloljetnički zatvor, Istočno Sarajevo

Prema rješenjima predviđenim Krivičnim zakonom BiH, *kažnjen može biti samo stariji maloljetnik koji je učinio krivično djelo s propisanom kaznom zatvora težom od pet godina*, a zbog teških posljedica djela i stepena krivice ne bi bilo opravdano izreći odgojnu mjeru. Kazna maloljetničkog zatvora *ne može biti kraća od jedne ni duža od deset godina*, a izriče se na pune godine ili na pola godine.

Pri odmjeravanju kazne starijem maloljetniku za krivično djelo sud ne može izreći kaznu maloljetničkog zatvora u trajanju dužem od kazne zatvora propisane za to krivično djelo, ali sud nije vezan za najmanju propisanu mjeru te kazne. Nadalje, pri odmjeravanju kazne maloljetničkog zatvora starijem maloljetniku, sud će uzeti u obzir sve okolnosti koje utječu da kazna bude manja ili veća, imajući posebno u vidu stepen duševne razvijenosti maloljetnika i vrijeme potrebno za njegov preodgoj i stručno osposobljavanje.

Za razliku od naprijed navedenog, Zakon o zaštiti i postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku Republike Srpske propisuje da *kazna maloljetničkog zatvora koja se izriče maloljetnom učiniocu krivičnog djela ne može biti duža od pet godina*, a izriče se na pune godine ili na mjesec.

68 II Metodologija, str.2

Zakonom Bosne i Hercegovine o izvršenju kaznenih sankcija, pritvora i drugih mjera propisano je da se *kazna maloljetničkog zatvora izvršava u posebnom odjeljenju za maloljetnike u zavodu ili u posebnom zavodu u entitetu u kome zatvorena osoba ima prebivalište, odnosno boravište*, u kome maloljetne osobe mogu ostati do navršene 23. godine života, a ako do tada ne budu izdržale kaznu, bit će upućene u zavod u kome punoljetni zatvorenici izdržavaju kaznu zatvora. Izuzetno, u zavodu za maloljetnike, odnosno u posebnom odjeljenju, može ostati osoba koja je navršila 23 godine života ako je to potrebno radi završetka njenog školovanja ili stručnog osposobljavanja, ali najduže do navršene 25. godine života. Osobe koje izdržavaju kaznu maloljetničkog zatvora moraju imati odvojene prostorije za boravak od prostorija ostalih zatvorenika, ako se nalaze u posebnom odjeljenju.

Prema Zakonu o zaštiti i postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku Republike Srpske, *kazna maloljetničkog zatvora izvršava se u posebnom kazneno-popravnog zavodu za maloljetnike* koji ne mogu imati dodira sa kazneno-popravnog ustanovom u kojoj odrasle osobe izdržavaju kaznu zatvora. *Kazna maloljetničkog zatvora izrečena osobama ženskog spola izvršava se u posebnom kazneno-popravnog zavodu za maloljetnice ili posebnom odjeljenju kazneno-popravnog zavoda za maloljetnike*. Maloljetnici koji za vrijeme izvršenja kazne maloljetničkog zatvora postanu punoljetni i dalje nastavljaju da borave u zavodu za maloljetnike ili u odjeljenju za mlade punoljetne osobe, osim ako njihova društvena reintegracija neće imati veći efekat ako se smjeste u zavod za odrasle. Mlade punoljetne osobe kojima je izrečena kazna maloljetničkog zatvora smještaju se u zavod koji ima sličan režim kao i zavod za maloljetnike.

4.1.2. Ustanove za izvršenje odgojnih mjera

4.1.2.1. Ustanove za izvršenje disciplinskih mjera

Istraživanjem su obuhvaćene sljedeće ustanove za izvršenje disciplinskih mjera:

1. Dnevni centar za maloljetnike, Banja Luka
2. KJU Disciplinski centar za maloljetnike, Sarajevo
3. JU Disciplinski centar za maloljetnike, Tuzla

Krivični zakon BiH propisuje da *mlađem maloljetniku (starosne dobi od 14 do 16 godina) mogu biti izrečene samo odgojne mjere*, a, izuzetno, ove mjere mogu biti izrečene i starijem maloljetniku (starosne dobi od 16 do 18 godina), pod uvjetima propisanim Krivičnim zakonom. Disciplinske mjere upućivanja u disciplinski centar za maloljetnike izriču se maloljetnom učinitelju krivičnog djela kojem nije potrebno izreći trajnije mjere odgoja i preodgoja, naročito ako je učinio krivično djelo iz nepromišljenosti ili lahkomislenosti.

Pri izboru odgojne mjere sud će uzeti u obzir godine života maloljetnika, stepen njegove duševne razvijenosti, njegova psihička svojstva, njegove sklonosti, pobude iz kojih je krivično djelo učinio, dotadašnji odgoj, sredinu i prilike u kojima je živio, težinu krivičnog djela te da li mu je ranije bila izrečena odgojna mjera ili kazna i sve druge okolnosti koje mogu utjecati na izricanje odgojne mjere.

Maloljetnika kome je izrečena mjera upućivanja u disciplinski centar za maloljetnike sud može uputiti u *disciplinski centar*:

- na određeni broj sati u praznične dane, ali najviše četiri uzastopna praznična dana;
- na određeni broj sati u toku dana, ali najduže u trajanju jednog mjeseca;
- na neprekidni boravak za utvrđeni broj dana, ali ne duže od dvadeset dana.

Pri izricanju mjere upućivanja u disciplinski centar za maloljetnike sud će voditi računa da zbog njenog izvršenja maloljetnik ne izostane s redovne školske nastave ili posla. U disciplinskom se centru maloljetnik može zaposliti na korisnim radovima koji odgovaraju njegovim godinama života, ukoliko on ili njegov staratelj na to pristanu. Pri izricanju odgojne mjere upućivanja u disciplinski centar za maloljetnike sud može izreći i odgojnu mjeru pojačanog nadzora nadležnog tijela socijalne zaštite koja se izvršava po izvršenju odgojne mjere upućivanja u disciplinski centar za maloljetnike.

Prema Zakonu o zaštiti i postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku RS, maloljetnik se upućuje u odgojni centar kada je potrebno da se odgovarajućim kratkotrajnim mjerama utječe na njegovu ličnost i ponašanje.

U *odgojni centar* maloljetnik se upućuje:

- na određeni broj sati tokom dana u trajanju od najmanje 14 dana, a najduže 30 dana;
- na neprekidni boravak u trajanju od najmanje 15 dana, ali ne duže od 3 mjeseca.

Boravak maloljetnika u odgojnom centru mora biti ispunjen djelatnostima primjerenim njegovim osobinama, učenjem, korisnim radom koji odgovara njegovim sposobnostima i interesima kao i drugim odgojnim sadržajima *usmjerenim na razvijanje osjećaja odgovornosti*. Uz odluku o upućivanju u odgojni centar sud može izreći i neku od mjera pojačanog nadzora.

4.1.2.2. Ustanove za izvršenje zavodskih mjera

U skladu sa Krivičnim zakonom BiH, zavodske mjere izriču se maloljetnom učinitelju krivičnog djela kojem treba izreći trajnije mjere odgoja, preodgoja ili liječenja uz njegovo potpuno odvajanje iz dotadašnje sredine.

4.1.2.2.1. Odgojno-popravni domovi

Istraživanjem su obuhvaćeni sljedeći odgojno-popravni domovi pri kazneno-popravnim zavodima:

1. Vaspitno-popravni dom pri Kazneno-popravnim zavodu Tunjice, Banja Luka
2. Odgojno-popravni dom pri Kazneno-popravnim zavodu, Tuzla

Sud će izreći odgojnu mjeru *upućivanja u odgojno-popravni dom za maloljetne učinitelje krivičnih djela maloljetniku prema kojem treba primijeniti pojačane mjere preodgoja*. Pri odlučivanju hoće li izreći ovu odgojnu mjeru sud će posebno uzeti u obzir težinu i prirodu učinjenog krivičnog djela i okolnost jesu li maloljetniku ranije bile izrečene odgojne mjere ili kazna maloljetničkog zatvora. U odgojno-popravnim domu maloljetnik ostaje najmanje jednu, a najviše pet godina. Pri izricanju odgojne mjere upućivanja u odgojno-popravni dom sud neće odrediti njeno trajanje, već će o tome naknadno odlučiti.

U skladu sa Zakonom o zaštiti i postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku Republike Srpske, sud izriče mjeru *upućivanja u odgojno-popravni dom maloljetniku kada ga je neophodno izdvojiti iz dotadašnje sredine i ako je potrebno primijeniti pojačane mjere i stručne programe preodgoja*. Kada odlučuje da li će izreći ovu mjeru, sud posebno uzima u obzir težinu i prirodu učinjenog krivičnog djela i okolnosti da li je prema maloljetniku ranije bila izrečena neka odgojna mjera ili kazna maloljetničkog zatvora. U odgojno-popravnim domu maloljetnik ostaje najmanje šest mjeseci, a najduže četiri godine, s tim da sud svakih šest mjeseci razmatra da li postoje osnovi za obustavu izvršenja ove mjere ili njenu zamjenu nekom drugom odgojnom mjerom.

Naprijed navedenim zakonom utvrđuje se da se *zavodska mjera upućivanja u odgojno-popravni dom, koja je izrečena osobi muškog spola, izvršava u odgojno-popravnom domu za te osobe, dok se ova mjera u slučaju kada je izrečena osobi ženskog spola izvršava u odgojno-popravnom domu za maloljetnice ili u odvojenom ženskom odjeljenju odgojno-popravnog doma za osobe muškog spola*. Punoljetna osoba kojoj je izrečena mjera upućivanja u odgojno-popravni dom, kao i maloljetnik koji u odgojno-popravnom domu za vrijeme trajanja mjere postane punoljetan, smješta se u posebno odjeljenje odgojno-popravnog doma. Osoba kojoj je izrečena zavodska mjera upućivanja u odgojno-popravni dom u njemu može ostati do navršene 23. godine.

4.1.2.2. Odgojne ustanove

Istraživanjem su obuhvaćene sljedeće odgojne ustanove:

1. Zavod za vaspitanje muške djece i omladine «Hum», Sarajevo

Krivični zakon BiH propisuje da će *sud izreći odgojnu mjeru upućivanja u odgojnu ustanovu maloljetniku nad kojim treba osigurati vršenje stalnog nadzora od strane stručnih odgajatelja u ustanovi za odgoj maloljetnika*. U odgojnoj ustanovi maloljetnik ostaje *najmanje šest mjeseci, a najviše tri godine*. Pri izricanju ove mjere sud neće odrediti njeno trajanje, već će o tome naknadno odlučiti.

Nasuprot rješenjima predviđenim Krivičnim zakonom BiH, prema Zakonu o zaštiti i postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku Republike Srpske, sud izriče mjeru upućivanja u odgojnu ustanovu, kada je potrebno maloljetnika izdvojiti iz sredine u kojoj živi i osigurati mu pomoć i stalni nadzor stručnih odgajatelja u ustanovi za odgajanje maloljetnika. Prema ovom Zakonu, maloljetnik ostaje u odgojnoj ustanovi *najmanje šest mjeseci, a najduže dvije godine*, s tim da sud svakih šest mjeseci razmatra da li ima osnova za obustavu izvršenja mjere ili zamjenu nekom drugom odgojnom mjerom.

4.1.3. Svrha odgojnih mjera i kazne maloljetničkog zatvora

Svrha odgojnih mjera i kazne maloljetničkog zatvora je da se pružanjem zaštite i pomoći maloljetnim učini- teljima krivičnih djela, nadzorom nad njima, njihovim stručnim osposobljavanjem i razvijanjem njihove osobne odgovornosti *osigura njihov odgoj, preodgoj i pravilan razvoj*. Uz to, svrha kazne maloljetničkog za- tvora je poseban utjecaj na maloljetnog učitelja da ubuduće ne učini krivična djela, kao i na druge malo- ljetnike da ne učine krivična djela.

4.2. ANALIZA STANJA U POJEDINIM USTANOVAMA U KOJIMA SU SMJEŠTENI MALOLJETNICI U SUKOBU SA ZAKONOM

4.2.1. Uvodne napomene

Ova analiza urađena je na osnovu podataka dobivenih od stručnog osoblja u ustanovama putem upitnika, te obavljanjem razgovora/ fokus grupa sa maloljetnicima u ustanovama.

Fokus grupe obavljene su sa maloljetnicima koji se trenutno nalaze u ustanovama na izdržavanju kazne maloljetničkog zatvora, izvršavaju odgojne – zavodske mjere, te sa maloljetnicima koji su na dan obavljanja fokus grupe bili prisutni u disciplinskim, odnosno dnevnim centrima. Razgovori su u svim ustanovama obavljani isključivo sa maloljetnicima muškog spola, iz razloga što u periodu obavljanja fokus grupa niti jedna maloljetnica nije boravila u ovim ustanovama.

4.2.2. Odjeljenje maloljetničkog zatvora pri Kazneno-popravnim zavodu u Zenici

Uvodne napomene

Odjeljenje maloljetničkog zatvora pri Kazneno-popravnim zavodu u Zenici (u daljnjem tekstu: Zatvor) formirano je po završetku ratnih djelovanja u BiH (1992 – 1995).

Odjeljenje maloljetničkog zatvora se nalazi na kraju kruga KPZ Zenica, zatvorenog je tipa, i to je tzv. kolektiv 5 KPZ Zenica ili Paviljon 5. Objekat Odjeljenja maloljetničkog zatvora sastoji se iz dvije etaže, odnosno prizemlja i prvog sprata. Maloljetnici koji izdržavaju kaznu maloljetničkog zatvora smješteni su na prvom spratu, dok su u prizemlju smješteni punoljetni zatvorenici koji su zbog dobrog ponašanja izdvojeni u poseban kolektiv, te zatvorenici osobe sa invaliditetom.

Navode ispitanih uposlenika Odjeljenja maloljetničkog zatvora koji ukazuju na problem nedostatka stručnog kadra za rad sa maloljetnicima potvrđuje činjenica da u Zatvoru sa djecom radi samo jedan odgajatelj, jedan nadzornik i 4 zatvorska stražara.

Smještajni kapacitet maloljetničkog zatvora je 15 maloljetnika. Trenutno se na izdržavanju kazne maloljetničkog zatvora u KPZ ZT Zenica nalazi 14 maloljetnih osoba, od toga su 2 osobe mlađe od 18 godina.

U fokus grupi u ovoj ustanovi učestvovalo je 12 maloljetnika.

Generalna zapažanja učesnika fokus grupe

Maloljetnici smješteni u Odjeljenju maloljetničkog zatvora pri Kazneno-popravnim zavodu zatvorenog tipa u Zenici su uvjete boravka u njemu ocijenili izuzetno lošim.

Ishrana

Ističu da je hrana neukusna, ali da je ima dovoljno količinski. Jelovnikom su, uglavnom, ponuđeni isti obroci, odnosno nema raznovrsnosti namirnica. Jedan maloljetnik kaže: *«Dva puta sedmično imamo isto da jedemo, svaki je doručak isti. Ista marmelada.»*, Ili *«Sve je isto, znači riža, grah, varivo i sutlija, makarone... Ma kakve salate... kupus... Nađete bube u salati...»* Navode da voće, kolače, sokove i slično dobivaju izuzetno rijetko, samo za vrijeme praznika. Također, sumnjaju u ispravnost namirnica koje se koriste za pripremanje obroka, jer su često obroci servirani tako da je evidentan loš kvalitet. Žale se da je hrana neugodnog mirisa, a naročito meso. Ispitani uposlenici ustanove su na pitanje kako je regulisana ishrana u Zatvoru uglavnom odgovarali da je ishrana regulisana Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija FBiH, te Pravilnikom Zatvora. Također, u odgovorima se navodi i sljedeće: *«zadovoljavajuće»*, *«u društvenom restoranu Zavoda»*, *«imaju pojačanu ishranu u odnosu na druge»*. U okviru zatvorskog kompleksa postoji kantina, ali maloljetnici se žale da nije dobro snabdjevena i da nema uvjeta za skladištenje određenih namirnica, jer nemaju frižidere. Problem sa frižiderima je opći, jer, prema njihovim riječima, nemaju na raspolaganju ispravan aparat: *«Ni kolektivni, ni pojedinačni... nikako nemamo frižider. Hrana nam se kvari za dan. Što kupiš moraš odmah pojesti, ili «Donesu nam npr. salamu zapakovanu. Oni to otvore i ti to moraš pojesti odmah. Donesu ti pet salama. Oni to razrežu i ti to moraš pojesti. Sve otvore, čokoladice... sve otvore, a ništa ne može stajati... Banane režu, krastavice, lubenicu, dinju, ma sve gledaju»*.

Higijena

U segmentu održavanja lične higijene, maloljetni zatvorenici ističu da tople vode imaju u neograničenim količinama. Mjesečno dobivaju jedan sapun, toalet papir i truleks krpu, a sve ostalo kupuju sami. Peškire sami osiguravaju, a veš peru ručno, jer smatraju da za to nemaju adekvatne uvjete u zatvorskom vešeraju.

Posteljina u spavaonicama se mijenja svake druge sedmice. Većina ispitanih uposlenika u ustanovi ocjenjuje da je higijena u svim prostorijama Zatvora uglavnom dobra, da nema problema u osiguravanju adekvatnog nivoa iste, a čišćenje prostorija vrši se 1-2 puta dnevno.

Zdravstvena zaštita

Maloljetnicima je na raspolaganju medicinska i stomatološka ambulanta, ali ocjenjuju da je osoblje ne stručno i da ih neadekvatno liječe.

Dnevne aktivnosti

Tokom dana maloljetnici imaju radne obaveze. Rade u biblioteci, kuhinji ili imaju druga zaduženja unutar Zatvora. Na raspolaganju im je teretana (jednom u pet dana) što redovno koriste. Sličan odgovor su naveli i ispitanici uposlenici, te je 5 od 6 ispitanika odgovorilo da se djeca u Zatvoru bave sportom, te su teretanu i fudbal istaknuli kao sportove kojima se maloljetnici najviše bave. Na pitanje kako se organizuje radno-okupaciona terapija, uposlenici su najviše odgovarali da postoji više sekcija, da su svi radno angažovani, te da rade u proizvodnim pogonima. Odgovori, nadalje, ukazuju da se radno-okupaciona terapija organizuje redovno, i to pet puta sedmično. Maloljetnici priznaju da se sekcije u Zatvoru organizuju, ali da niko od učesnika fokus grupe nije uključen u njih. Ranije je bilo raznih sekcija u koje su bili uključeni, a sada samo pod uvjetom da imaju adekvatno vladanje i dobru ocjenu mogu pohađati kurseve engleskog i arapskog jezika: «...al' moraš biti A grupa da bi to radio».

Vanzavodske aktivnosti i pogodnosti

Učesnici fokus grupe navode da imaju mogućnost korištenja vanzavodskih pogodnosti. Ističu da su zadovoljni zakonskim rješenjima u ovoj oblasti, međutim, prema njihovim riječima, ovo pravo ne ostvaruju svi pod jednakim uvjetima: « *Ali to koriste samo 4 do 5 maloljetnika... Pa eto... potrebna je ocjena policije, oštećene strane, socijalnog radnika. Zaključuju da se navedene povlastice mogu dobiti «podmićivanjem» određenih osoba i da se u Zatvoru sve plaća. Inače, navode da nema organizovanih izlazaka, izleta, odlazaka na kulturne ili sportske manifestacije. Navode maloljetnika da se izleti ne organizuju potkrepljuju i odgovori uposlenika ustanove, te je od ukupno šest ispitanih pet uposlenika odgovorilo da se izleti ne organizuju. Na pitanje da li postoje problemi sa organizovanjem izleta, većina uposlenika nije odgovorila, dok je jedan naveo da je problem «sigurnosne prirode», te da se izleti ne organizuju, jer maloljetnici «imaju mogućnost korištenja vanzavodskih pogodnosti».*

Komunikacija sa drugima

Maloljetnicima koji se nalaze na izdržavanju kazne maloljetničkog zatvora u Odjeljenju maloljetničkog zatvora pri KPZ Zenica omogućena je komunikacija sa porodicom i prijateljima. Zadovoljni su uvjetima pod kojima ostvaruju pravo na viđanje sa članovima porodice. Učesnici fokus grupe ističu da na raspolaganju imaju jednu govornicu, dostupnu isključivo maloljetnicima. Za ovo pravo, navode, da su se sami izborili i posebno su ponosni što su uspjeli! Svaki maloljetnik posjeduje karticu sa sedam memorisanih brojeva. Jedini problem je što maloljetnici ne mogu primati pozive porodice i prijatelja, odnosno imaju samo mogućnost da oni upućuju pozive. Nisu zadovoljni cijenom ovih telefonskih usluga, te smatraju da su razgovori preskupi i da bi tarifa poziva trebala biti jeftinija.

Učesnici fokus grupe istaknuli su da uživaju podršku roditelja za vrijeme izdržavanja kazne maloljetničkog zatvora. Navedenu činjenicu potvrdili su i uposlenici KPZ navodeći da u rad sa maloljetnicima uključuju njihove roditelje i porodice. Štićenici dodaju da bi voljeli kada bi češće komunicirali sa roditeljima i rođacima, kada bi se omogućilo da imaju više posjeta i da uvjeti za izlazak na dopust budu blaži.

Maloljetnici navode da stručne osobe izvan KPZ Zenica ne obavljaju posjete ovom Zatvoru, s ciljem provedbe programa njihove resocijalizacije i rehabilitacije. Nadalje, ističu da u Zatvoru ne postoje nikakvi oblici komunikacije sa lokalnom sredinom, niti organizovani proces obrazovanja maloljetnika.

Maloljetnici nisu zadovoljni činjenicom da svakodnevno dolaze u kontakt sa odraslim osuđenicima: «*Mi ležimo svi zajedno sa punoljetnim... soba do sobe...Tu oni kafu s nama piju... Mi smo cijeli dan u krugu sa njima...*» Ističu da su u stalnoj komunikaciji sa odraslima i pod njihovim utjecajem, kako navode, počinju da razmišljaju i da se ponašaju kao oni. Interesantan je i podatak da je samo jedan uposlenik navedeno prepoznao kao problem sa kojim se susreću u radu sa ovom populacijom, te je potrebno izvršiti potpuno fizičko odvajanje maloljetnih i punoljetnih osoba, prvenstveno iz sigurnosnih razloga, ali i s ciljem postizanja svrhe kažnjavanja maloljetnika.

Odnos maloljetnika sa stručnim osobljem

Učesnici fokus grupe pokazali su izuzetno nezadovoljstvo odnosom odgajatelja i drugih zaposlenih prema njima. Žale se da su izloženi kontinuiranom verbalnom zlostavljanju i povremenom fizičkom nasilju od strane odgajatelja. Smatraju da se osoblje prema njima ophodi neprofesionalno, te time maloljetnicima ne pružaju nikakvu pomoć u resocijalizaciji.

Jedan maloljetnik, učesnik u radu fokus grupe, podijelio je svoje iskustvo i problem sa nadzornikom koji ga je, kako ističe, tukao palicom, jer ga je maloljetnik zamolio da ne više na njega, već da razgovaraju na normalan način. Navodi da je, nakon psovki, vike i udaraca, kažnjen osamljenjem, te je u izolaciji proveo više od mjesec dana.

Nadalje, maloljetnici ističu da svakodnevno trpe neprijatne provokacije osoblja. Nezadovoljni su činjenicom da sa njima niko ne radi «ozbiljno», da je osoblje neprofesionalno i da im se ne posvećuje dovoljno pažnje. Ističu da psihologa ili stručne osobe slične profesije «nisu nikako vidjeli, a naročito ne razgovarali ili učestvovali u kontinuiranom stručnom procesu». Zbog navedenog smatraju da je, prije svega, potrebno «promijeniti» uposlenike Zatvora koji rade sa maloljetnicima, te izvršiti potpuno odvajanje maloljetnih od punoljetnih osoba.

Učesnici fokus grupe predlažu organizovanje programa vanrednog obrazovanja, jer nemaju podršku odgajatelja za završetak započetog školovanja ili fakulteta za vrijeme boravka u Zatvoru.

Pojedini maloljetnici navode da su bili kažnjeni samicom. Kažu da su uvjeti u samicama veoma loši, nehigijenski i da je u takvim situacijama odnos zaposlenih naročito nasilan. Zbog nekorektnog stava osoblja Zatvora u pogledu zajedničkog korištenja pojedinih dijelova KPZ-a sa punoljetnim osuđenicima, maloljetnici u razgovoru pokazuju izričito protivljenje i negodovanje prema ovakvim uvjetima boravka u KPZ-u, te smatraju da će zbog navedenog nakon izdržane kazne maloljetničkog zatvora, iz KPZ-a izaći samo kao «lošije» osobe, za što posebno odgovornim smatraju upravu KPZ-a i način organizovanja boravka u istom.

Kada je u pitanju osoblje koje radi sa maloljetnicima, učesnici fokus grupe istaknuli su da vrlo rijetko razgovaraju sa psihologom i drugim stručnim osobama, te da su odgajatelji jedini koji s njima razgovaraju. Pojedinci u KPZ-u borave već 4 godine, te su u tom periodu samo jednom sa psihologom obavili razgovore, koji su, kako navode, trajali veoma kratko. Navedeno potvrđuju i navodi ispitanih uposlenika ustanove, koji ističu da je jedan od glavnih problema sa kojima se susreću u radu manjak stručnog osoblja, te potreba za zapošljavanjem stručnog kadra koji će raditi sa maloljetnicima. Ispitani uposlenici smatraju da je neophodna stalna edukacija i stručno usavršavanje, kao jedan od načina unapređenja rada profesionalaca, pri čemu je posebno značajno naglasiti potrebu uključivanja i roditelja maloljetnika, te centara za socijalni rad.

PREPORUKE:

Upravi Kazneno-popravnog zavoda zatvorenog tipa u Zenici da, u skladu sa raspoloživim prostornim kapacitetima i finansijskim sredstvima, izvrši prostornu reorganizaciju, odnosno osigura zavodske prostorije i dijelove zavodskog dvorišta, s namjenom isključivog korištenja od strane maloljetnika u Zatoru, s ciljem potpunog fizičkog razdvajanja maloljetnih od punoljetnih osoba u Zavodu. Također, potrebno je izvršiti premještanje punoljetnih zatvorenika iz Petog paviljona, s ciljem oslobađanja postojećeg kapaciteta za potrebe Odjeljenja maloljetničkog zatvora. Ovu mjeru potrebno je provesti, posebno uzimajući u obzir međunarodne standarde i domaće zakonodavstvo, koji definišu obavezu razdvajanja maloljetnih od punoljetnih osuđenika u kazneno-popravnim zavodima, a s ciljem postizanja efikasnijih rezultata preodgoja i resocijalizacije maloljetnika za vrijeme izdržavanja kazne maloljetničkog zatvora, te sprečavanja eventualnih negativnih posljedica međusobnih kontakata i komunikacije punoljetnih i maloljetnih osuđenika u Zavodu.

Rok za provedbu preporuke: 60 dana.

Upravi Kazneno-popravnog zavoda zatvorenog tipa u Zenici da preispita istinitost navoda maloljetnika koji ukazuju na eventualno neprofesionalno postupanje stručnog osoblja Zavoda u odnosu sa maloljetnicima, s posebnim osvrtom na problem nedostatka stručnog rada psihologa sa maloljetnicima. Ukoliko se utvrdi osnovanost navoda maloljetnika, nalaže se provođenje disciplinskog postupka protiv odgovornih stručnih osoba, te izricanje adekvatnih sankcija, dok se u segmentu stručnog tretmana maloljetnika od strane psihologa nalaže provjera svrsishodnosti utvrđenog plana i progama rada, da se provede kontrola stepena kvalificiranosti stručnog osoblja u Zavodu, te u tom smislu izvrše neophodne izmjene plana i programa rada u ovoj oblasti. Navedene mjere potrebno je provesti s ciljem postizanja osnovne svrhe izricanja kazne maloljetničkog zatvora, odnosno povećanja stepena resocijalizacije maloljetnika, i pospješivanja bolje reintegracije u društvenu zajednicu, nakon izdržane kazne maloljetničkog zatvora.

Rok za provedbu preporuke: Odmah.

Upravi Kazneno-popravnog zavoda zatvorenog tipa u Zenici da u saradnji sa nadležnom zdravstvenom službom Zavoda izvrši kontrolu kvaliteta namirnica kojima se Zavod snabdijeva, te kontrolu uvjeta za njihovo skladištenje, s posebnim osvrtom na navode maloljetnika da u Odjeljenju maloljetničkog zatvora ne postoje adekvatni uvjeti za čuvanje hrane, kao što je npr. nedostatak frižidera.

Rok za provedbu preporuke: Odmah.

Službi za tretman i resocijalizaciju maloljetnika Odjeljenja maloljetničkog zatvora pri Kazneno-popravnog zavodu zatvorenog tipa u Zenici da u okviru radno-okupacione terapije maloljetnika redovno organizuje veći broj različitih sekcija, u skladu sa željama i afinitetima maloljetnika u zavodu. Ovu mjeru potrebno je provesti uz poštovanje principa jednakog pristupa maloljetnika svim sekcijama.

Rok za provedbu preporuke: 30 dana.

4.2.3. Maloljetnički zatvor, Istočno Sarajevo

Uvodne napomene

Maloljetnički zatvor u Istočnom Sarajevu (u daljnjem tekstu: Zatvor) počeo je sa radom 2008. godine.

Maloljetnički zatvor se nalazi u krugu KPZ Istočno Sarajevo, pod rukovodstvom je ustanove, ali je smješten u potpuno fizički odvojenoj zgradi. U ovu ustanovu upućuju se maloljetnici kojima nadležni sudovi na području cijele Republike Srpske izreknu kaznu maloljetničkog zatvora.

Smještajni kapacitet Zatvora je 20 maloljetnika. U Zatvoru trenutno borave 2 osuđene osobe koje su starije od 18 godina.

Struktura zaposlenih koji rade sa maloljetnicima na izdržavanju kazne maloljetničkog zatvora je sljedeća: direktor ustanove, 13 uposlenika u Službi tretmana, te 6 odgajatelja u Službi tretmana.

U fokus grupi u ovoj ustanovi učestvovala su 2 maloljetnika.

Generalna zapažanja učesnika fokus grupe

Maloljetnici koji izdržavaju kaznu maloljetničkog zatvora u Maloljetničkom zatvoru u Istočnom Sarajevu ističu da nisu posebno zadovoljni uvjetima u Zavodu, ali da su svjesni da imaju privilegije u odnosu na punoljetne učinioce krivičnih djela: *«...Pa nije baš dobro al' u odnosu na druge...»*

Ishrana

Hranu dobivaju u dovoljnim količinama i ocjenjuju je raznovrsnom i ukusnom, te ističu da ne oskudijevaju u voću i slatkišima. Propisan je jelovnik kojim je određena svakodnevna ishrana, a oni nisu nikada učestvovali u njegovom sastavljanju, niti su to pokušavali. Ispitani uposlenici su u upitnicima istaknuli da djeca imaju redovnu ishranu koja podrazumijeva tri obroka i užinu, te da u kreiranju jelovnika učestvuje zdravstvena služba Zatvora, uz konačnu odluku direktora. Također, svi ispitanici uposlenici ustanove smatraju da nema problema u nabavci namirnica, te da šticećenici ne oskudijevaju u bilo kojim namirnicama.

Higijena

U pogledu lične higijene, učesnici fokus grupe istaknuli su da sredstva za ličnu higijenu sami kupuju, iako imaju mogućnost dobivanja sredstava za ličnu higijenu u Zatvoru, u skladu sa propisima. Navode da tople vode ima tokom cijelog dana, te da nema ograničenja u korištenju iste. Posteljinu i peškire sami osiguravaju, a sav veš se jednom sedmično pere i pegla u zatvorskom vešeraju. Jedan maloljetnik je ovako objasnio: *«Ovdje je baš ekstra, mislim uvjeti su dobri za ležanja.»* Kad je u pitanju higijena u Zatvoru, većina ispitanih uposlenika smatra da je veoma dobra, te da nema problema u osiguravanju adekvatnog nivoa iste.

Dnevne aktivnosti

U Zatvoru postoje pravila o organizovanju redovnih dnevnih aktivnosti koja se poštuju. Propisano je da nakon radnih aktivnosti slijede pauze kada se može izaći u dvorište koje je sastavni dio zatvorskog kompleksa. Kako trenutno samo dva maloljetnika izdržavaju kaznu maloljetničkog zatvora, dnevni ritam je fleksibilniji, te mogu češće od predviđenog boraviti u dvorištu Zatvora. Dnevne aktivnosti podrazumijevaju psihoterapijske razgovore, koji im, kako ističu, nisu posebno zanimljivi. Također, društvene igre, koje su im na raspolaganju, smatraju previše jednostavnim i voljeli bi da rade nešto konkretnije, za šta bi bili plaćeni, poput rada u biblioteci, pekari, te različitim radionicama. Ističu da povremeno obavljaju poljoprivredne radove u okviru zatvorskog kompleksa. Svakodnevnicama maloljetnika se svodi na gledanje TV-a, uz

redovne psihoterapijske razgovore i povremenu rekreaciju u teretani: «*Ovdje je organizacija skroz slaba, ovdje se nema šta ni raditi.*» Prema riječima maloljetnika, dok ih je bilo više, bile su organizovane sekcije, a sada ne. I sami uposleni su istaknuli da postoji problem nedostatka radionica, zbog čega se radne aktivnosti ili ne organizuju, ili se organizuju teže, te su također istaknuli problem u formiranju grupa, s obzirom da trenutno relativno mali broj maloljetnika izdržava kaznu maloljetničkog zatvora u Zatvoru. Kad je u pitanju obrazovanje maloljetnika, ističu da imaju mogućnost obrazovanja, te da tu mogućnost koriste. Nastava je organizovana na način da u Zatvor dolaze profesori radi održavanja nastave. Prema njihovim riječima, zadovoljni su odnosom profesora i motivisani su da uče. Na raspolaganju im je biblioteka i kabinet sa računarima, bez pristupa internetu, kantina, medicinska i stomatološka ambulanta u kojima se mogu obaviti jednostavnije intervencije. Maloljetnici su smješteni u odvojenim sobama, jer su trenutni kapaciteti ustanove nepopunjeni. Štićenicima je dozvoljeno da u sobi imaju TV. Maloljetnici smatraju da bi im bilo vrlo interesantno i korisno kada bi imali mogućnost da rade u zanatskim radionicama: «*Nek' organizuju bar nešto ovdje, neke mašine nek' donesu, bilo šta, samo nek' se radi.*»

Vanzavodske aktivnosti

Učesnici fokus grupe ističu da bi bilo dobro da nakratko promijene okruženje i izađu iz Zatvora, odlaskom na izlet ili neku kulturno-sportsku manifestaciju. Ispitani uposlenici Zatvora ističu da je velika prepreka u radu to što ne postoji podzakonski akt, odnosno pravilnik kojim se uređuje pitanje organizacije izleta za maloljetnike, pa su istaknuli da upravo zbog toga postoje problemi u organizovanju izleta i posjeta kulturnim dešavanjima.

Komunikacija sa drugima

Učesnici fokus grupe ističu da im je omogućena komunikacija sa članovima porodice ili drugim bliskim osobama. Propisi dozvoljavaju posjete jednom mjesečno, ali ukoliko postoji potreba za češćim dolascima, maloljetnici se mogu pismeno obratiti direktoru Zatvora. Do sada, prema riječima maloljetnika, nije bilo problema u korištenju prava na posjete. Također, postoji mogućnost komuniciranja sa rodbinom i prijateljima putem telefona. Svaki maloljetnik ima karticu sa memorisanih 7 do 8 brojeva, koje je uprava provjerila i odobrila. U svako doba dana mogu pozivati samo odobrene brojeve, dok pozive ne mogu primati. Ističu da redovno održavaju kontakt sa članovima porodice i prijateljima, te da ih zbog počinjenog djela ne osuđuju, već da ih roditelji i prijatelji razumiju i pomažu: «*Naravno, uvijek me tješe. Nemoj razmišljati o tome, proći će sve.*» Uposlenici ustanove su naveli da se trude što više uključiti roditelje, odnosno porodicu maloljetnika u rad, te su istaknuli da su u stalnom kontaktu sa roditeljima.

U Zatvoru nisu organizovane aktivnosti koje predstavljaju oblik saradnje lokalne zajednice i Zatvora. Ne postoje tematski programi koje realizuju određene vladine ili nevladine organizacije.

Prostor za maloljetnike koji izdržavaju kaznu maloljetničkog zatvora je fizički potpuno odvojen od dijela u kojem su smješteni punoljetni osuđenici, te maloljetnici nemaju kontakta sa punoljetnim zatvorenicima, osim u slučaju odlaska u kantinu radi kupovine.

Također, nemaju kontakta sa lokalnom zajednicom, jer se ne organizuju izlasci poput odlaska u pozorište, kino, prirodu i slično. Vanzavodske pogodnosti se mogu koristiti nakon ispunjavanja zakonskih uvjeta, te u vezi s tim ističu da ne nailaze na probleme.

Odnos maloljetnika sa stručnim osobljem

Prema riječima maloljetnika, kazna maloljetničkog zatvora ostvaruje svrhu i pomaže im da sagledaju težinu počinjenih djela: *«Iz zatvora kad izađeš, možeš biti bolji ili gori.»*

Psihoterapijski rad, koji stručne osobe s njima obavljaju, ocjenjuju korisnim, a zaposlene koji rade s njima poštuju. Navode da se odgajatelji trude da s njima uspostave dobru komunikaciju: *«Oni su korektni maksimalno, ja nemam zamjerki... Znaju, trude se maksimalno... Ne deru se ovdje nikada, možemo sve fino da pričamo.»*

Ispitani uposlenici Zatvora su među osnovnim problemima sa kojima se susreću u radu sa maloljetnicima istaknuli nedostatak tehničkih sredstava. Smatraju da je za kvalitetniji rad sa ovom populacijom neophodna kontinuirana edukacija i stalno usavršavanje u ovoj oblasti, te je više od pola ispitanih uposlenika istaknulo da se ne usavršavaju u regionu, kao ni inozemstvu.

PREPORUKA:

Upravi Maloljetničkog zatvora u Istočnom Sarajevu da, u skladu sa mogućnostima i raspoloživim finansijskim sredstvima, iznađe mogućnost za formiranje radionica, te organizovanje rada maloljetnika u istim, kao jedan vid radno-okupacione terapije. Ukoliko ne postoji mogućnost nabavke potrebnih proizvodnih pogona, rad maloljetnika može obuhvatati i izradu različitih proizvoda, u svrhu daljnje distribucije i prodaje.

Rok za provedbu preporuke: 30 dana.

4.2.4. Odgojno-popravni dom pri Kazneno-popravnom zavodu, Tuzla

Uvodne napomene

Odjeljenje Odgojno-popravnog doma pri Kazneno-popravnom zavodu u Tuzli (u daljnjem tekstu: Dom) osnovano je 2009. godine i predstavlja posebno odjeljenje za izvršenje odgojne mjere upućivanja u odgojno-popravni dom.

Maloljetnici su raspoređeni u dvije odgojne grupe, odnosno 2 odjeljenja, a grupe su podijeljene prema stepenu napretka, odnosno postignutog nivoa resocijalizacije.

U Odjeljenju Odgojno-popravnog doma neposredni kontakt sa maloljetnicima, odnosno mlađim punoljetnim osobama ostvaruju: direktor Zavoda (trenutno upražnjeno radno mjesto, s obzirom da nije imenovan od strane Vlade FBiH), zamjenik direktora Zavoda, pomoćnik direktora za Sektor za poslove odgoja/ tretmana osuđenih osoba i preodgoja maloljetnih i mlađih punoljetnih osoba, pomoćnik direktora za Sektor za poslove osiguranja, viši stručni saradnik – vaspitač/ odgajatelj za maloljetne i mlađe punoljetne osobe, stručni saradnik psiholog za maloljetne i mlađe punoljetne osobe, te 7 zatvorskih stražara.

U fokus grupi u ovoj ustanovi učestvovalo je 8 maloljetnika.

Generalna zapažanja učesnika fokus grupe

Maloljetnici koji se nalaze na izvršavanju odgojne mjere upućivanja u odgojno-popravni dom u Odgojno-popravnom domu pri Kazneno-popravnom zavodu u Tuzli iznijeli su generalno lošu ocjenu situacije u kojoj se nalaze. Razlozi za nezadovoljstvo su brojni, a na prvom mjestu se odnose na nemogućnost korištenja prava na vanzavodske pogodnosti. Žale se da rijetko koriste vikend dopust, čak i kada ispunjavaju zakonom propisane uvjete i kada porodica garantuje za njih. Jedan maloljetnik čak navodi svoj primjer i kaže da dvije godine nije koristio ovu mogućnost.

Ishrana

Učesnici fokus grupe se žale na nekvalitetnu i jednoličnu ishranu. Osim toga, prema njihovim riječima, hrana je često sumnjivog kvaliteta, pokvarena, jer se nepojedeni obroci koriste i za naredne dane kako: «*Bude i pokvareno... bude i jogurt pokvaren.*» ili «*Ma ima, ali kad ne valja... npr. treba se baciti sok ne valja, oni kažu hajde popijte.*» Ispitani uposlenici ove ustanove navode da je ishrana djece u Domu regulisana Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija i Pravilnikom zavoda. Na dnevnoj osnovi djeci su osigurana 3 obroka i užina. O kvalitetu ishrane brinu i jelovnike sastavljaju zdravstvena služba zavoda, odnosno nadležni ljekar, direktor zavoda, te profesionalni instruktori kuharstva. Ispitanici, nadalje, ističu da ne postoje nikakvi problemi u nabavci prehrambenih proizvoda za pripremu obroka, te da se štíćenicima pripremaju različite vrste obroka, odnosno da ne oskudijevaju u nekoj vrsti namirnica.

Higijena

Dom je dužan da maloljetnicima mjesečno osigurava osnovna sredstva za higijenu, ali, prema riječima učesnika fokus grupe, to se rijeko realizuje. Uglavnom, sve sami kupuju u kantini Doma, osim u slučajevima kada se utvrdi da neko od njih, s obzirom na finansijske okolnosti, nije u mogućnosti kupiti neophodna sredstva, u kojem slučaju tu obavezu preuzima uprava ustanove. Isto je i sa obućom i odjećom. Kabine za tuširanje dostupne su djeci svakodnevno, a tople vode ima stalno. Higijenu prostorija održavaju sami i za to dobivaju mjesečnu platu u iznosu od 60 KM. Kako učesnici fokus grupe ističu, plata nije jedini motiv za obavljanje kućnih poslova, kako nazivaju određene aktivnosti i dužnosti, već dobra preporuka i ocjena da neko ima radne navike i pristojno ponašanje, što se unosi u dosje i doprinosi boljem izvještaju. Najviše ispitanih uposlenika istaknulo je da se higijena u Domu, odnosno higijena dječijih soba, toaleta, zajedničkih prostorija i dvorišta održava dva puta dnevno, te je ista uglavnom dobra, dok je nekoliko ispitanika navelo da je higijena toaleta loša. Kao najčešći problemi u osiguravanju adekvatnog nivoa higijene u zavodu javljaju se nedostatak budžetskih i hemijskih sredstava, kao i nerazvijene higijenske navike maloljetnika.

Zdravstvena zaštita

Među učesnicima fokus grupe bilo je i onih koji su se žalili da imaju zdravstvenih tegoba poput dijabetesa ili hronične hipertenzije. Nisu zadovoljni nivoom zdravstvene zaštite u KPZ i kvalitetom intervencija. Smatraju da je osoblje krajnje neprofesionalno i nezainteresovano da im pravovremeno ukaže neophodnu medicinsku pomoć. Jedan od maloljetnika navodi: «*Ima tu medicinska služba, ima, al' kao da je nema... Ovdje ti je jedino ono kad trebaš da umreš, onda ti tek pomognu.*» Odlazak kod zubara se prema njihovim riječima čeka mjesecima, jer je služba van KPZ-a, te su neophodne posebne pripreme i mjere opreza.

Dnevne aktivnosti

U segmentu organizovanja radno-okupacione terapije u Domu najveći broj uposlenika ocjenjuje da je u cilju poboljšanja položaja djece i mladih u ustanovama u kojima se izvršava odgojna mjera upućivanja u odgojno-popravni dom u što većoj mjeri potrebno omogućiti ispoljavanje kreativnosti maloljetnika, organizovanjem različitih radionica, vršiti redovnu edukaciju stručnog osoblja, kao i upošljavanje dodatnog kadra, te osigurati više prostornih kapaciteta za boravak i svakodnevne aktivnosti maloljetnika u ovom Domu. Ispitani uposlenici ustanove su, uglavnom, naveli da ne postoje aktivnosti kojima se štíćenici u zavodu uključuju u širu društvenu zajednicu, niti se u rad sa njima uključuju njihove porodice. Nadalje, uposlenici navode da se radno-okupaciona terapija u Domu organizuje kroz obavljanje razgovora sa štíćenicima, gledanje filmova, uključivanjem u postojeće radionice u Domu, te održavanjem informatičke, muzičke, likovne i sportske sekcije, dok je jedan ispitanik uposlenik istaknuo da se radno-okupacione aktivno-

sti u posljednjem periodu uopće ne organizuju. Računari u ustanovi dostupni su štíćenicima, ali je njihova upotreba ograničena: «*Sat vremena možemo koristiti računare, ali ne možemo svaki dan...*». Teretanom nisu zadovoljni, a biblioteka im nije interesantna: «*Mi imamo tamo neku staru teretanu...Vidite ovu ovdje prostori-ju, to je biblioteka, tu mi nikad ne ulazimo...*» Svi ispitanici zaposlenici ustanove istaknuli su da se maloljetnici u Domu bave sportom, uglavnom košarkom, fudbalom, i treniranjem u teretani. Maloljetnicima koji izvršavaju odgojnu mjeru upućivanja u odgojno-popravni dom u Domu je omogućeno obrazovanje tako što se nastava organizuje u Odjeljenju za maloljetnike. Profesori održavaju teorijski dio nastave, a praksa se realizuje u kantini ili radionicama u okviru Odgojno-popravnog doma.

Vanzavodske aktivnosti

Izleti se ne organizuju, osim odlaska u susjedni zatvor Kozlovac, za koje posjete učesnici fokus grupe ne pokazuju interesovanje. Navedenu činjenicu potvrđuju i odgovori ispitanih zaposlenika ustanove, te od ukupno 11 ispitanika, 10 je navelo da se izleti organizuju kroz posjete KPZ Kozlovac. Pojedini maloljetnici ističu da su ranije odlazili na bazen u pratnji odgajatelja, ne svi, već samo oni sa primjernim vladanjem, što je predstavljalo vrstu nagrade. Učesnici fokus grupe ističu da im je uskraćeno i pravo izlaska u grad uz pratnju, tako da uglavnom vrijeme provode u zatvorskom kompleksu. Rijetko izlaze i u dvorište, na sportske terene, kako bi izbjegli kontakt i eventualne sukobe sa punoljetnim zatvorenicima.

Komunikacija sa drugima

Posjete štíćenicima u Domu dozvoljene su sedmično u trajanju do dva sata. Pojedinci navode da imaju redovne posjete roditelja, dok je nekolicina učesnika fokus grupe istaknula da ih roditelji ne posjećuju. Za vrijeme posjete službena osoba je prisutna u prostoriji. Telefonski razgovori mogu se obavljati svakodnevno poslije 16.00 sati, u trajanju do 10 minuta. Svi štíćenici u Domu posjeduju kartice sa 7 memorisanih brojeva, koje mogu pozivati, ali se žale da su telefonske usluge skupe i da sav novac troše na dopune za kartice.

Štíćenici navode da nemaju nikakvog kontakta sa vršnjacima u lokalnoj zajednici. Povremeno u Dom dolaze volonteri i studenti radi obavljanja redovne studentske prakse, ali ispitanici nisu uvidjeli nikakav efekat komunikacije sa njima.

Odnos maloljetnika sa stručnim osobljem

Učesnici fokus grupe se žale da ih često kažnjavaju osamljenjem, odnosno boravkom u samici. Smatraju da ova kazna u najvećem broju slučajeva nije primjerena učinjenom djelu. Pored navedenog, kontinuirano su izloženi verbalnom zlostavljanju zatvorskih stražara, a nisu pošteđeni ni fizičkog nasilja koje se zataškava, što jedan maloljetnik ilustruje na sljedeći način: «*...počne se derati na mene, psuje na mene, i onda se i ja usprotivim, dođu ovdje dežurni, polome me, odvedu me u samicu, i gore me polome. Govori mi dežurni nemoj reći da smo te mi tukli, reci da si se potukao s ostalim štíćenicima.*» U samicama su naročito loši uvjeti, jer se ne održava adekvatan nivo higijene. Također, navode da se nerijetko dešavaju situacije kada ih vezuju lisicama, kao odgovor na njihov protest za bolje uvjete pod kojima izdržavaju kaznu.

PREPORUKE:

Odgojno-popravnom domu pri Kazneno-popravnom zavodu u Tuzli da maloljetnicima u zavodu osigura adekvatan nivo zdravstvene zaštite, osigura pravovremene ljekarske intervencije, posebno uzimajući u obzir međunarodne standarde i domaće zakonodavstvo koje reguliše pravo na zdravstvenu zaštitu u ustanovama za izdržavanje kazne zatvora/ maloljetničkog zatvora. Također, potrebno je, u skladu sa raspoloži-

vim finansijskim sredstvima i pravilnikom o sistematizaciji radnih mjesta u zavodu, izvršiti prijem ljekara u stalni radni odnos, s ciljem omogućavanja pravovremene i efikasne ljekarske intervencije.

Rok za provedbu preporuke: 90 dana.

Upravi Kazнено-popravnog zavoda u Tuzli da, u okviru svoje nadležnosti i u skladu sa Pravilnikom o radu zavoda, provede postupak provjere istinitosti navoda maloljetnika smještenih u Odgojno-popravnog domu pri KPZ-u Tuzla, koji ukazuju na eventualno postojanje verbalnog i fizičkog nasilja od strane zatvorskih stražara nad maloljetnicima, te u slučaju opravdanosti navoda, protiv odgovornih službenih osoba provede disciplinski postupak, te u tom smislu izrekne adekvatne sankcije.

Rok za provedbu preporuke: Odmah.

4.2.5. Vaspitno-popravni dom pri Kazнено-popravnom zavodu “Tunjice”, Banja Luka

Uvodne napomene

Vaspitno-popravni dom pri Kazнено-popravnom zavodu «Tunjice», Banja Luka (u daljnjem tekstu: Dom) osnovan je i djeluje od 2005. godine, te predstavlja jedinu ustanovu na području cijele Republike Srpske, u koju se upućuju maloljetne osobe kojima sud izrekne odgojnu, zavodsku mjeru upućivanja u odgojno-popravni dom u trajanju od 1 do 4 godine.

Dom djeluje kao zasebna jedinica pri Kazнено-popravnom zavodu Banja Luka. Smještajni kapacitet omogućava prijem i boravak 16 maloljetnika, podijeljenih u dvije odgojne grupe, te prijemno-otpusno odjeljenje kapaciteta 4 maloljetnika.

U Odjeljenju Vaspitno-popravnog doma po važećoj sistematizaciji zaposleni su: rukovodilac Odjeljenja – dipl.soc. pedagog, socijalni radnik, psiholog, 2 odgajatelja – dipl. psiholog, referent za vannastavne aktivnosti – profesor fizičke kulture i sporta, te profesor razredne nastave.

U fokus grupi u ovoj ustanovi učestvovalo je 7 maloljetnika.

Generalna zapažanja učesnika fokus grupe

Štićenici u Domu, generalno, ocjenjuju da su uvjeti u kojima svakodnevno borave dobri.

Ishrana

Hrana je redovna, količinski je ima dovoljno, raznovrsna je i ukusna. Propisano je vrijeme obroka i jelovnik kojeg se pridržavaju. S obzirom da uzgajaju povrće i voće u krugu Doma, maloljetnicima je omogućeno da, ako žele, samostalno pripreme neke obroke. Inače, prema riječima ispitanih uposlenika u ovom Domu, profesionalni instruktori kuharstva sastavljaju jelovnike, vodeći računa o kvalitetu ishrane, a kontrolu kvantiteta i kvaliteta ishrane svakodnevno vrši ljekar.

Higijena

Higijena prostorija je dobra, a problema u održavanju lične higijene nema, te isto ovisi o međusobnom dogovoru maloljetnika. Osnovna sredstva za održavanje lične higijene maloljetnici dobivaju u zavodu, kao što su: sapun, pasta za zube, šampon i toalet papir. Maloljetnici ističu da sami održavaju higijenu zajedničkih prostorija, čiste i pospremaju prema utvrđenom rasporedu, te se, prema navodima ispitanih uposlenika ovoga zavoda, čišćenje dječijih soba, toaleta i zajedničkih prostorija vrši dva puta dnevno. Štićenike

u Domu odjećom i obućom snabdijevaju roditelji, a ukoliko nemaju sredstava, uprava ustanove ih snabdijeva neophodnim. U Domu dobivaju papuče i pidžame i kažu da su zadovoljni kvalitetom garderobe i obuće. Također, u Domu funkcionira vešeraj koji im je dostupan. Posteljina se mijenja svake dvije sedmice, a ostavljena im je i mogućnost donošenja vlastite.

Dnevne aktivnosti

Iako su uvjeti boravka u Domu dobri, šticećnici ističu da nisu zadovoljni organizacijom dnevnih aktivnosti. Prema njihovim riječima, uglavnom se bave povrtlarstvom i održavanjem dvorišta Doma ili sportskim aktivnostima. Stručni programi se organizuju u vidu terapijskih razgovora sa odgajateljima, dok se konkretne sekcije ne organizuju. Navedeni podatak potvrđuje i činjenica da je polovina ispitanih uposlenika u ovoj ustanovi kao osnovni problem u radu navela nedovoljan broj radionica za stručno osposobljavanje. Zanimljiv je i podatak da su svi ispitani uposlenici istaknuli neophodnost kontinuirane edukacije profesionalaca s ciljem poboljšanja tretmana i rada sa maloljetnicima u praksi, te je polovina uposlenika istaknula da se u ovom zavodu ne vrši redovno stručno usavršavanje za rad sa maloljetnicima koji se nalaze na izdržavanju kazne maloljetničkog zatvora. Prema riječima maloljetnika, u Domu se organizuju časovi sviranja gitare, a mogu raditi i u radionici za automehaničare ili kuhinji. Predlažu da se opremi teretana i da se organizuju zanatske radionice kako bi se osposobili za neki konkretan posao. U Domu nije organizovano srednjoškolsko obrazovanje. Maloljetnicima su na raspolaganju računari, ali nemaju pristup internetu. Odgajatelji im povremeno dozvoljavaju da gledaju DVD filmove, odobrenog sadržaja, ali ističu da im takvi sadržaji nisu interesantni. Iako se, prema riječima svih ispitanih uposlenika ove ustanove, maloljetnici bave sportovima, najčešće fudbalom, košarkom i stolnim tenisom, generalno, maloljetnici ocjenjuju da radno-okupacione aktivnosti nisu organizovane u skladu sa njihovim interesovanjima: *«Odgajatelji se trude da što više s nama rade, da nas počne nešto zanimati, da nam prolazi vrijeme, ali sve dosadi...»*

Vanzavodske aktivnosti

Kako djeca navode, izleti se organizuju jednom godišnje, a izlasci u grad kao vanzavodska pogodnost mogu se ostvariti isključivo uz odobrenje uprave zavoda, nakon šest mjeseci primjerenog vladanja u zavodu. Na raspolaganju im je i zatvorski autobus. Odlasci u grad organizuju se uz pratnju odgajatelja, osim u slučajevima izuzetno primjerenog vladanja kada im se odobrava samostalan izlazak. Svi ispitani uposlenici istaknuli su da se izleti organizuju povremeno, ali do sada su to bili isključivo izleti na izletišta Slatina.

Komunikacija sa drugima

Šticećnici redovno održavaju kontakt sa porodicama. Dozvoljene su im posjete jednom sedmično, što većina i koristi u zavisnosti od udaljenosti od mjesta stanovanja. Ističu da u dogovoru sa odgajateljima nema problema u korištenju prava na redovne posjete u Domu. Maloljetnici imaju mogućnost korištenja vikend dopusta za posjete porodicama, što se ostvaruje u skladu sa pravilima Doma i u zavisnosti od njihovog ponašanja. Telefonski razgovori su ograničeni, te im je dozvoljeno obavljanje istih tri dana sedmično, i to sat vremena u prijepodnevnom i isto toliko u popodnevnom terminu. Povremeno, maloljetnici mogu primiti pozive porodice, u dogovoru sa odgajateljima, što smatraju svojevrsnom privilegijom. Pisma kao oblik komunikacije se ne ograničavaju.

Svi maloljetnici u zavodu mjesečno dobivaju novčani iznos od 20 KM, koji, uglavnom, troše na telefonske pozive roditeljima, rođacima i prijateljima.

Šticećnici u Domu fizički su odvojeni od punoljetnih zatvorenika.

Prema riječima maloljetnika, njihov boravak u Domu roditelji smatraju dobrim načinom njihovog predgoja i resocijalizacije: *«Većinom prihvataju, jer je ovo dobro za nas.»* Međutim, krajnji rezultat stručnog rada ovisi isključivo o njihovoj spremnosti na saradnju i svijesti o počinjenom krivičnom djelu, te jedan štićenik ističe: *«...ali to je sve do nas. Ako mi nećemo da sarađujemo, onda nama niko ne može pomoći. Teško je sve ovo za nas.»*

Kako učesnici fokus grupe ističu, zavod rijetko posjećuju predstavnici vladinih i nevladinih organizacija. Ipak, izdvojili su posjete OSCE-a i organizovanje tematskih programa prevencije narkomanije i nasilja, kao i povremenu praksu studenata u Domu. Nadalje, navode da ne održavaju kontakte sa vršnjacima van Doma, te smatraju da marginalizacija i predrasude svakako doprinose njihovoj isključenosti iz lokalne sredine.

Odnos maloljetnika sa stručnim osobljem

Maloljetnici su zadovoljni tretmanom odgajatelja i nivoom discipline. Pojedinci smatraju da bi odgojni programi trebali biti strožiji, s ciljem sticanja više radnih navika: *«Mi smo u odnosu na one u zatvoru više slobodniji, više smo vani, nego unutra, tamo je sve strogo.»*

Štićenici smatraju da se boravkom u Domu ostvaruju pozitivni rezultati: *«...kad izađem, i kad krenem nešto ukrasti, odmah se sjetim ovoga, i odmah ću prestati, nema šanse. Ne isplati se. Gubimo vrijeme ovdje, ne možemo se školovati. Kad izađemo, ne možemo naći posao.»* Problem nemogućnosti nastavka školovanja prije navršavanja 18 godina za vrijeme boravka u Domu ističe i većina ispitanih uposlenika ove ustanove, te ¾ ukupnog broja ispitanih smatra da bi se omogućavanjem redovnog školovanja maloljetnika poboljšao njihov položaj u institucijama ovoga tipa.

Učesnici fokus grupe zadovoljni su odnosom svih odgajatelja, a posebno cijene odgajatelje sa višegodišnjim radnim iskustvom i navode da sa njima mogu razgovarati o svim problemima: *«Stavljaju se u našu situaciju da nam pomognu.»*

PREPORUKA:

Vaspitno-popravnom domu pri Kazneno-popravnom zavodu «Tunjice» da, u zavisnosti od raspoloživih kadrovskih, prostornih i finansijskih kapaciteta, u okviru radno-okupacionih aktivnosti unutar Zavoda, organizuju veći broj zanatskih radionica za štićenike. Ovom mjerom bi se omogućilo kvalitetnije stručno osposobljavanje maloljetnika, unaprijedile njihove radne navike, te doprinijelo pronalasku adekvatnog zaposlenja nakon izvršene odgojne mjere upućivanja u odgojno-popravni dom.

Rok za provedbu preporuke: 60 dana.

4.2.6. JU Disciplinski centar za maloljetnike, Tuzla

Uvodne napomene

JU Disciplinski centar za maloljetnike u Tuzli (u daljnjem tekstu: Centar) počeo je sa radom 2010. godine, čija nadležnost obuhvata područje cijelog Tuzlanskog kantona.

Unutrašnja organizacija Centra može se predstaviti na sljedeći način:

- Odjeljenje za izvršenje odgojne mjere upućivanja u disciplinski centar za maloljetnike, izrečene maloljetnom učiniocu krivičnog djela, na način propisan zakonom kojim se reguliše izricanje i izvršenje ove disciplinske mjere;

- Odjeljenje za dijagnostiku i terapiju, u okviru kojeg se obavlja preventivni tretman, a koji se provodi na zahtjev roditelja, usvojitelja ili staratelja, i isključivo je dobrovoljan od strane maloljetnika. Individualni inicijatori preventivnog tretmana mogu biti i centri za socijalni rad, učitelji, nastavnici, profesori i stručni radnici u školi u slučajevima kada dijete pokazuje određene probleme u ponašanju, koji upućuju roditelje na podnošenje zahtjeva za preventivni tretman.

Smještajni kapaciteti obuhvataju 3 sobe, od čega 2 sa po dva kreveta za mušku i jedna soba sa dva kreveta za žensku djecu.

Podaci koji prikazuju generalno stanje u Centru i stanje prava maloljetnika u ovoj ustanovi koje je prikupio istraživački tim u cilju izrade specijalnog izvještaja «Mladi i djeca u sukobu sa zakonom» baziran je isključivo na upitnicima upućenim uposlenicima ovog disciplinskog centra, te dostavljenim odgovorima. Fokus grupe sa maloljetnicima u ovom disciplinskom centru nisu obavljene.

Struktura stručnog osoblja

U Centru je trenutno zaposleno 7 stručnih radnika, te je posebno značajno ukazati da su ovim brojem obuhvaćeni i stručni saradnici za socijalni rad, socijalnu pedagogiju i pedagog-psiholog. Svi ispitanici su članovi stručnog tima, te kao tim snose zajedničku odgovornost za rad sa ovom kategorijom djece.

Rad sa maloljetnicima

Kao osnovni problem sa kojim se susreću u radu sa djecom, ispitanici navode nedovoljnu kadrovsku popunjenost, odnosno manjak stručnog osoblja za rad sa djecom, te tehničke probleme.

Unapređenje rada profesionalaca u praksi i poboljšanje tretmana djece u sukobu sa zakonom, uposlenici Disciplinskog centra u Tuzli vide kroz provođenje kontinuirane edukacije stručnog osoblja i unapređenje saradnje i koordinaciju između institucija koje se bave ovim problemom.

Većina ispitanih uposlenika istaknula je da u Disciplinskom centru postoje aktivnosti kojima se djeca uključuju u širu zajednicu, te, prema riječima većine ispitanika, u svoj rad uključuju i porodice djece, smatrajući da bi, u cilju poboljšanja položaja djece u institucijama ovoga tipa, rad sa djecom trebao biti na višem nivou stručnosti, posvetiti više pažnje i vremena radu sa ovom kategorijom djece, te uvesti dodatne programe tretmana djece.

Zakonska rješenja tretmana maloljetnika i djece u sukobu sa zakonom

Kada je riječ o aktuelnim zakonskim rješenjima koja regulišu oblast djece u sukobu sa zakonom, ispitanici su mišljenja da je ova oblast nedovoljno regulisana važećim zakonodavstvom, da bi odgojnu mjeru upućivanja u disciplinski centar trebalo izricati u dužem trajanju, s ciljem postizanja višeg nivoa resocijalizacije, te da bi sudske postupke protiv maloljetnika trebalo provoditi po hitnom postupku, s ciljem pravovremene intervencije institucija nadležnih za izvršenje krivičnih sankcija i odgojnih mjera.

Ishrana

Djeci je za vrijeme boravka u Disciplinskom centru osiguran doručak i užina, prema unaprijed sastavljenom jelovniku, dok se ručak i večera dostavljaju iz drugih ustanova. Jelovnike sastavlja Služba za finansije i administrativne poslove, uz konačnu odluku direktora, te se postavlja pitanje da li su takvi jelovnici prilagođeni potrebama djece u razvoju, uzimajući u obzir činjenicu da oni ne podliježu kontroli zdravstvene službe Centra i profesionalnih instruktora kuharstva. Ipak, uposlenici smatraju da djeca u centru ne oskuđevaju u nekoj vrsti prehrambenih proizvoda, te ne postoje problemi u njihovoj nabavci.

Higijena

Svi ispitanici navode da je higijena u Centru, odnosno higijena dječijih soba, zajedničkih prostorija i toaleta veoma dobra, dok je higijena dvorišta na lošijem nivou. Higijena se održava od 1 do 3 puta dnevno, te uglavnom ne postoje problemi u održavanju iste.

Radno-okupaciona terapija

Radno-okupaciona terapija u Centru organizuje se u skladu sa planom i programom rada ove ustanove, te su u tom smislu za djecu svakodnevno organizovane sportske i psihološke sekcije. Ispitanici ističu da se u okviru aktivnosti Centra za djecu povremeno organizuju izleti, i to uglavnom u Pozorište «Jazavac» ili na jezero. Najčešći problemi koji se javljaju pri organizovanju izleta su regulisanje prijevoza za djecu, te finansijske poteškoće. Djeci je u Centru omogućeno bavljenje sportom, a najčešće se bave stolnim tenisom, teretanom i košarkom.

PREPORUKA:

Disciplinskom centru za maloljetnike u Tuzli da u organizaciju plana ishrane, a posebno u sastavljanje jelovnika za djecu u centru, uključe i zdravstvenu službu centra, kao i profesionalne instruktore kuharstva. Ovu mjeru potrebno je provesti u cilju kontrole plana ishrane za djecu, posebno vodeći računa o njenom kvalitetu i kvantitetu.

Rok za provedbu preporuke: 30 dana.

4.2.7. KJU Disciplinski centar za maloljetnike, Sarajevo

Uvodne napomene

Kantonalna javna ustanova «Disciplinski centar za maloljetnike» (u daljnjem tekstu: Centar) osnovana je 2005. godine, a rad sa korisnicima započela je u junu 2007. godine.

Disciplinski centar za maloljetnike je ustanova u koju se upućuju maloljetnici sa područja Kantona Sarajevo, a kojima je izrečena odgojna/ disciplinska mjera upućivanja u disciplinski centar.

Saznanja koja je istraživački tim prikupio u ovoj ustanovi sastoje se samo od navoda uposlenika KJU Disciplinskog centra za maloljetnike, Sarajevo, (u daljnjem tekstu: Centar), iz razloga što u ovoj ustanovi rad u fokus grupi nije organizovan.

Struktura stručnog osoblja

Strukturu rukovodećih i stručnih uposlenika čini 12 uposlenika, i to: direktor Centra, šef Službe – magistar edukacijskih nauka, viši stručni saradnik za socijalni rad, viši stručni saradnik za pedagoške poslove, viši stručni saradnik za psihološke poslove, viši stručni saradnik odgajatelj i 6 stručnih saradnika odgajatelja. Uposlenici Centra su članovi tima, te radne zadatke obavljaju timski. Svi ispitanici smatraju da imaju dovoljno znanja i vještina u ovoj oblasti i to uglavnom objašnjavaju obrazovanjem i iskustvom u ovoj oblasti, te stalnim usavršavanjem i praćenjem literature iz oblasti maloljetničkog pravosuđa. S tim u vezi su svi ispitanici na pitanje da li se redovno usavršavaju dali pozitivan odgovor, kao i da se svi usavršavaju u regionu, dok se u inozemstvu od devet ispitanika, usavršavaju tri ispitanika.

Rad sa maloljetnicima

Na pitanje o problemima sa kojima se susreću u radu, najveći broj odgovora uposlenika se odnosio na kadrovske probleme, pri čemu je istican nedostatak stručnog osoblja, te potreba upošljavanja osoba stručnih za rad sa ovom populacijom. Ispitani uposlenici Centra su u odgovorima navodili nedostatak saradnje sa porodicom, kao jedan od problema, što možemo uzeti kao bitan faktor, jer je porodica prvi faktor socijalizacije, te da se radi o djeci koja uglavnom dolaze iz zapuštenih porodica, zbog čega je nužno kao način pomoći i djeci i porodicama uspostaviti stalnu komunikaciju i kontinuiranu saradnju.

S obzirom da se odgojna mjera upućivanja u disciplinski centar izriče maloljetnicima koji su počinili krivično djelo iz nepromišljenosti ili lakomisenosti, te da u takvim slučajevima nije potrebno izricati teže krivične sankcije, možemo reći da se radi o djeci s kojom je neophodan stručni rad, koji podrazumijeva uključenost svih bitnih faktora, kako ne bi došlo do recidivizma ili činjenja težih krivičnih djela, ali i postigla svrha izricanja ove odgojne mjere i smanjila stopa maloljetničke delinkvencije. U tom smislu smatramo da se disciplinskim centrima treba pružiti podrška, posebno u finansijskom smislu. Budući da je ovaj disciplinski centar preseljen na novu lokaciju i u novu zgradu, ispitanici uposlenici su istaknuli da su uglavnom dobro opremljeni didaktičkim sredstvima za rad sa maloljetnicima.

Kada je u pitanju saradnja sa roditeljima maloljetnika kojima je izrečena odgojna mjera upućivanja u disciplinski centar, svi uposlenici Centra su odgovorili da su u rad uključeni i članovi porodice štíćenika.

Posebnost ovakvog tipa ustanova je u tome što se pruža intenzivna pomoć djeci koja su u sukobu sa zakonom, bez neprekidnog boravka u ustanovi. Prema navodima ispitanika, uz uključivanje porodice u rad sa ovom djecom, centara za socijalni rad, te dobar odgojni tretman, odgojna mjera upućivanja u disciplinski centar bi mogla ostvariti svrhu i cilj izricanja, te utjecati na preodgoj maloljetnika.

Zakonska rješenja tretmana maloljetnika i djece u sukobu sa zakonom

Ispitanici smatraju da su zakonska rješenja u ovoj oblasti relativno dobra, posebno jer predviđaju mjeru upućivanja u disciplinski centar, ali da je trajanje ove mjere ipak kratko, pa su s tim u vezi istaknuli da je potrebno promijeniti dužinu trajanja ove odgojne mjere. Nadalje, istaknuli su potrebu ubrzavanja sudskih postupaka radi pravovremene intervencije. Zanimljivo je da je jedan ispitanik odgovorio da je potrebno *«uključiti u rad djecu za vrijeme trajanja sudskog postupka»*, kao i *«unaprijediti saradnju institucija koje se bave ovim problemom»*.

Ishrana

Ishrana u disciplinskom centru je regulisana drugačije u odnosu na ustanove u kojima maloljetnici borave 24 sata. Razlika je u tome što se u Centru osigurava doručak i užina, koja se priprema u Centru, dok pravo na ručak imaju djeca koja su na cjelodnevnom boravku i 6 sati dnevno. Prema odgovorima uposlenika, ručak i večera se dostavljaju iz terapijske jedinice «Kompas». Od devet ispitanika, četiri su istaknula da postoje problemi u nabavci određenih namirnica, ali da djeca ne oskudijevaju u bilo kojoj vrsti namirnica.

Higijena

Što se tiče higijene prostorija, svi ispitanici su zadovoljni higijenom u Centru, ali na pitanje koliko se puta dnevno održava higijena prostorija, većina nije odgovorila na pitanje. Dva ispitanika su navela da postoje problemi u održavanju higijene i da se to prvenstveno odnosi na nedostatak uposlenika-higijeničara.

Radno-okupaciona terapija

Prema navodima ispitanika, radno-okupaciona terapija se organizuje u vidu sportskih i likovnih sekcija, te čišćenja prostorija Centra. Također, pojedini uposlenici su davali odgovor da se radno-okupaciona terapija obavlja individualno, u paru i grupno, te da se vrši i u radionicama i to svakodnevno.

Na pitanje da li se organizuju izleti za djecu uposlenici Centra nisu odgovorili, ali su dva ispitanika navela da postoji problem prilikom organizovanja izleta, zbog toga što je mjera upućivanja u disciplinski centar krakotrajna, te postoji problem organizovanja prijevoza. Maloljetnici idu u pozorište, kino i na utakmice i to povremeno, zavisno od mogućnosti, rasporeda utakmica, te programa rada Centra. Istaknuli su i da se bave sportom u Centru i to je stanovište svih uposlenika.

PREPORUKA:

KJU Disciplinski centar za maloljetnike u Sarajevu da u stručnom radu sa maloljetnicima u što većoj mogućoj mjeri poveća učešće i saradnju sa roditeljima, s ciljem postizanja efikasnijih rezultata resocijalizacije maloljetnika za vrijeme boravka u Centru.

Rok za provedbu preporuke: Odmah.

4.2.8. Dnevni centar za maloljetnike, Banja Luka

Uvodne napomene

Dnevni centar za maloljetnike u Banjoj Luci (u daljnjem tekstu: Centar) počeo je sa radom 2005. godine.

Prostorni kapacitet Centra iznosi cca. 300m², a dodijeljen je Centru za socijalni rad od strane Administrativne službe Grada Banja Luka na korištenje. Prostor Centra obuhvata pet prostorija koje su funkcionalno opremljene, od čega su dvije prostorije namijenjene za neposredni boravak djece, jedna prostorija opremljena je spravama za teretanu, te jedna prostorija ima namjenu čajne kuhinje koju maloljetnici koriste za pripremanje hrane.

Boravak maloljetnika u Centru organizovan je na poludnevnoj osnovi. Djeca dolaze od kuće i provode po nekoliko sati u periodu prije ili nakon školskih aktivnosti, te je sam rad Centra organizovan prema konceptu dobrovoljnog uključivanja maloljetnika u aktivnosti Centra.

Smještajni kapacitet Centra na dnevnoj osnovi obuhvata cca. 20 maloljetnika.

Sa maloljetnicima u Centru radi 6 uposlenika, i to: direktorica Centra, zamjenica direktorice, te 4 člana stručnog tima koji direktno rade na poslovima za maloljetne prijestupnike.

U fokus grupi u ovoj ustanovi učestvovalo je 6 maloljetnika.

Generalna zapažanja učesnika fokus grupe

Učesnici fokus grupe su, generalno, zadovoljni uvjetima u kojima funkcioniše Centar.

Ishrana

Maloljetnicima su u Centru osigurana dva obroka, doručak i ručak, u tačno određenim terminima. Učesnici fokus grupe ističu da je hrana ukusna i raznovrsna, da postoji jelovnik kojeg se pridržavaju, ali da obrok, ipak, nije količinski dovoljan. Ispitani uposlenici većinom su naveli da hranu nabavljaju radnici Centra jednom ili dva puta mjesečno, a nisu isključene i situacije kada maloljetnici sami pripremaju obroke. Uposlenici, nadalje, navode da jelovnike sastavljaju i o kvalitetu ishrane brinu Služba za socijalni rad i resocijalizaciju, članovi tima na grupnim sastancima sa djecom, te se kupuju i gotovi proizvodi.

Dnevne aktivnosti

Tokom dana su organizovane različite aktivnosti, ali maloljetnici ne pokazuju za sve jednako interesovanje. Uglavnom, gledaju TV, bave se sportom, treniranjem u teretani, i učestvuju u radionicama u kojima izrađuju predmete, na koji način mogu zaraditi i novac. Smatraju da ih određeni stručni programi koji se primjenjuju potcjenjuju, posebno psihoterapijski razgovori, i više vole da se bave kreativnim okupacionim aktivnostima ili sportom. Predlažu da se omogući treniranje fudbala, boksa i bilijara za vrijeme boravka u Centru. Većina ispitanih uposlenika Centra za socijalni rad Banja Luka istaknula je da se djeca u Centru bave sportom, prije svega, navodeći fitness, odnosno teretanu, te stolni tenis. Inače, radne i okupacione aktivnosti organizuju se svakodnevno, a u skladu sa planom i programom rada ove ustanove, odnosno Pravilnikom o radu i funkcionisanju ustanove. Pojedina djeca uključena su u redovan proces obrazovanja, a drugi su ovo pravo izgubili zbog izrazito neprimjerenog ponašanja. Maloljetnici predlažu da se rad Centra produži i da se uvedu neka strožija pravila, pa čak i sankcije.

Vanzavodske aktivnosti

Povremeno se organizuju izleti i aktivnosti koje se odvijaju van Centra, kao što su odlazak na kuglanje u sportsku dvoranu, rafting ili sportske aktivnosti u VPZ «Tunjice». Djeca su posebno zadovoljna ovim segmentom programa, jer je dinamičan i zanimljiv. Oko 4/5 ukupnog broja ispitanih uposlenika istaknulo je da se u ovoj ustanovi povremeno organizuju izleti, odlaskom na Kanjon Vrbanje, odnosno na rafting. Za vrijeme trajanja fokus grupe, dominirali su stavovi kojima ova djeca žele da se prikažu kao «jaki, opasni», izazov vide u nepoštivanju zakona, a motiv za dokazivanjem i identifikacija sa negativnim idolima su prisutni u mjeri da pojedinci smatraju da bi im odlazak u zatvor za punoljetne osobe omogućio sklapanja poznanstva sa «pravim kriminalcima».

Odnos maloljetnika sa stručnim osobljem

Djeca ne uviđaju poseban značaj boravka u Centru, te smatraju da rad sa stručnim osobljem ne ostvaruje pozitivne efekte resocijalizacije. Priznaju da u Centar dolaze jer mogu besplatno koristiti teretanu, te kako bi dobili pozitivno mišljenje na sudu, a time i blažu sankciju. Maloljetnici pokazuju veoma nizak prag tolerancije, priznaju da imaju problem sa kontrolom agresivnosti i bijesa, ali, kako ističu, to im ne smeta i ne žele da mijenjaju ovu karakteristiku u svom ponašanju. U ovom kontekstu, evidentan je nedostatak odgoja ovih maloljetnika, te činjenica da je sa njima potrebno mnogo više rada, u smislu provođenja psihoterapijskih, eventualno i pojedinačnih sesija, te adekvatnih i njihovim potrebama prilagođenih radionica, s ciljem njihovog preodgoja i resocijalizacije. Na navedeno ukazuje i činjenica da su ispitanici uposlenici Centra za socijalni rad Banja Luka istaknuli potrebu provođenja kontinuirane edukacije osoblja koje radi sa djecom, stručno usavršavanje, usavršavanje u inozemstvu, kadrovska pojačanje, te omogućavanje bolje primjene zakona koji uređuju ovu oblast.

Odgajatelje i druge stručnjake koji rade sa njima maloljetnici poštuju i njihov odnos ocjenjuju korektnim.

Djeca ističu da su sa policajcima imali više neprijatnih iskustava, zbog čega o njima nemaju pozitivno mišljenje: «Uvijek oni pretjeruju. Ne možeš se nikome žaliti, odeš se nekome žaliti, strpaju te u auto, odvedu te gore, prebiju te, i još te ostave gore na Poniru. I onda trčiš za autom da vidiš gdje trebaš ići.»

Odnos sa roditeljima

Učesnici fokus grupe smatraju da roditelji odobravaju njihov dolazak u Centar i da podržavaju napore da se ponašanje njihove djece promijeni: «*Pa bolje im je da sam ovdje, nego da sam sad negdje na ulici, da nešto radim, neki belaj.*» Pojedinci ističu da sa roditeljima ne razgovaraju o ovoj, kao ni o drugim temama.

PREPORUKE:

Dnevnom centru za maloljetnike u Banjoj Luci da u rad sa djecom uključe porodice djece, s obzirom na činjenicu da je istraživanjem utvrđen nedostatak međusobne komunikacije roditelja sa djecom, kao osnovnog odgojnog faktora.

Rok za provedbu preporuke: Odmah.

Dnevnom centru za maloljetnike u Banjoj Luci da se, u okviru izrade i provedbe plana i programa stručnog tretmana djece, ulože dodatni napor u organizaciji i obavljanju psihoterapijskih razgovora i radionica sa djecom, u cilju efikasnije resocijalizacije. Psihoterapijske razgovore i radionice sa djecom treba da obavlja isključivo stručni kadar iz oblasti socijalnog rada, psihologije i psihijatrije, što podrazumijeva psihologe, psihijatre, socijalne radnike i defektologe.

Rok za provedbu preporuke: 30 dana.

4.2.9. JU Zavod za vaspitanje muške djece i omladine «Hum», Sarajevo

Uvodne napomene

JU Zavod za vaspitanje muške djece i omladine «Hum» u Sarajevu (u daljnjem tekstu: Zavod) je na području Bosne i Hercegovine jedina ustanova za izvršenje zavodske mjere upućivanja u odgojnu ustanovu.

Zavod za vaspitanje muške djece i omladine je odgojna ustanova u integraciji Federalnog ministarstva rada i socijalne politike. Osnovna djelatnost Zavoda je cjelodnevno socijalno i zdravstveno zbrinjavanje kategorije odgojno zanemarene i zapuštene djece i omladine sa prebivalištem na teritoriji FBiH, starosne dobi od 10 do 18 godina, a koja su u Zavod upućena na osnovu odluke suda ili organa starateljstva.

Predviđeni smještajni kapacitet Zavoda je 60 osoba, a postojeći kapacitet ustanove je za 30 djece. Ostali kapaciteti Zavoda «Hum» su već duži vremenski period neiskorišteni.

Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji za puni kapacitet predviđeno je 54 uposlenih, a trenutno je u radnom odnosu 25 uposlenika. U službi tretmana uposleno je 9 uposlenika, a struktura je sljedeća: direktor Zavoda, šef Službe za tretman maloljetnika, šef Službe za opće i pravne poslove, 3 odgajatelja, socijalni radnik, pedagog i psiholog.

U fokus grupi u ovoj ustanovi učestvovalo je 5 maloljetnika.

Generalna zapažanja učesnika fokus grupe

Generalne uvjete u Zavodu maloljetnici su ocijenili lošim: «*...Više nam nije dobro nego što nam je dobro.*»

Ishrana

Što se tiče ishrane u Zavodu, doručak je u tačno određeno vrijeme, pa neki od maloljetnika preskoče doručak, kako bi duže spavali, s obzirom da, prema njihovim riječima, često ostaju van Zavoda i do 5 sati ujutro. Prema mišljenju štićenika, hrana u Zavodu je raznovrsna, ima je u dovoljnim količinama, ali nije ukusna. Ranije je postojala praksa da se štićenici uključuju u sastavljanje jelovnika, ali u posljednjih nekoliko mje-

seci, iz njima nepoznatih razloga, ova praksa je ukinuta. Ističu da je hrana bila ukusnija dok se poštovalo njihovo mišljenje pri sastavljanju jelovnika. Međutim, odgovori ispitanih uposlenika u Zavodu ukazuju da štíćenici učestvuju u sastavljanju jelovnika, da nema problema u nabavci određenih namirnica, te da štíćenici ne oskudijevaju u određenim vrstama namirnica. Istraživački tim koji je razgovarao sa štíćenicima Zavod je posjetio za vrijeme ručka, te je zaključak da je porcija ručka obilna, a djeci se uz ručak služi sok i voće.

Higijena

Uvjeti za održavanje lične higijene su, prema riječima štíćenika, dobri. Tople vode ima bez ograničenja, osnovna sredstva za održavanje lične higijene dobivaju u Zavodu ili ih sami kupuju od novca koji dobiju. U Zavodu funkcioniše vešeraj, te po pitanju higijene nema problema. Posteljina se mijenja jednom sedmično, te su štíćenici time zadovoljni. Navode štíćenika potvrđuju i odgovori ispitanih uposlenika, koji su higijenu prostorija ocijenili kao dobru. Ističu da se čišćenje prostorija vrši 1-2 puta dnevno.

Dnevne aktivnosti

Kad su u pitanju dnevne aktivnosti maloljetnika, prema njihovim riječima, nemaju obaveza koje moraju ispunjavati. U periodu raspusta kada nemaju školske obaveze, buđenje nije tačno određeno: »... *Trebali bi ustajati oko 7-8 sati, ali većina nas smo noćni tipovi*«. Za vrijeme školske godine, ujutro ih bude odgajatelji, radi odlaska u školu: «*Dobro, to se podrazumijeva. Vaspitači probude djecu u školu da idu.*» Općenito, smatraju da se svakodnevne aktivnosti mogu bolje organizovati, posebno u smislu okupiranosti štíćenika različitim sadržajima i njihovim većim uključivanjem u osmišljavanje svakodnevnice. Prema riječima štíćenika, kao i odgovorima ispitanih uposlenika, vidljivo je da veliki problem u Zavodu predstavlja organizovanje i provođenje radno-okupacione terapije. Ispitani uposlenici navode da se radno-okupaciona terapija odvija neredovno i sporadično, te da ne postoje organizovani oblici rada sa djecom. Štíćenici ističu da slobodno vrijeme najčešće provode u obližnjem internet klubu. Prema njihovim riječima, često se dešava da zbog toga propuste nastavu u školi, te da uglavnom nastavu ne pohađaju redovno. Sami priznaju da nemaju formirane radne navike i obrazovanje ne smatraju bitnim. Štíćenici nisu motivisani da pohađaju nastavu, nemaju razvijenu tu vrstu odgovornosti, a kako navode, niko ih od odraslih i ne usmjerava u tom pravcu, niti prisiljava. Navode da se konkretne sekcije u Zavodu ne organizuju.

Vanzavodske aktivnosti

Učesnici fokus grupe naveli su da ne idu na izlete, u kino, pozorište, sportske manifestacije i slično. Ljetovanja se povremeno organizuju, a zimovanja ne. Naprimjer, prošle godine su štíćenici Zavoda ljetovali 5 dana u Neumu. Odgovori ispitanih uposlenika Zavoda ukazuju da postoje problemi u organizovanju izleta za djecu, a kao najveće probleme naveli su «*finansijske poteškoće*» i «*pitanje prijevoza*». Također su naveli da se ne organizuje odlazak u pozorište, kino ili na sportske utakmice.

Komunikacija sa drugima

Profesionalci odgovorni za rad sa djecom, osim onih koji su uposleni u Zavodu, rijetko dolaze u ovu ustanovu. Maloljetnici se tokom razgovora nisu mogli sjetiti da je u skorije vrijeme neko, ko predstavlja neku drugu instituciju ili nevladinu organizaciju, dolazio u Zavod radi obavljanja razgovora, edukacija ili različitih predavanja. Izuzetak su predstavnici policije, koji povremeno realizuju edukativne aktivnosti.

Štíćenicima Zavoda je omogućeno da komuniciraju sa članovima porodice, te u tom smislu ne postoje ograničenja, ali djeca uglavnom ne žele da imaju kontakt sa roditeljima, jer njih smatraju krivcima zbog

kojih su smješteni u Zavod i to prvenstveno zbog lošeg odgoja. Zbog porodične zapaštenosti, neki od njih su vrlo rano uključeni u programe hraniteljskih porodica, ali u te programe se nisu dobro uklopili. Navode maloljetnika potvrđuju ispitani uposlenici, koji su u odgovorima naveli da u rad sa djecom ne uključuju roditelje/rođake djece. U školi ih vršnjaci različito prihvataju. Postoje situacije da su od vršnjaka dobro prihvaćeni, te da ne primjećuju da ih profesori ili vršnjaci drugačije tretiraju jer su smješteni u Zavodu. Međutim, neki od ispitanika su vrlo jasno dali do znanja da su marginalizovani: *«Znate šta se meni jednom desilo...sjedim ja u razredu... i nikom nisam govorio da sam u Domu... i razredna mene pita kako je tebi u domu i odjednom se čitav razred okrene i kad se završio čas svi su se odvojili na kraj učionice, niko neće da priča sa mnom... mi smo na lošem glasu... nama je okačeno zvonce.»*

Odnos maloljetnika sa stručnim osobljem

Maloljetnici su uglavnom zadovoljni odnosom koji imaju sa osobljem Zavoda: *«Ovo su sve pozitivni ljudi koji su završili fakultete, koji nas uče samo dobrim stvarima! Pa, niko nam ovdje ne misli zlo... svi nam žele dobro.»* Također, ističu da ih niko od odgajatelja nikada nije tukao.

Ostalo

Iz odgovora ispitanih uposlenika Zavoda možemo izvesti zaključak da su najčešći problemi sa kojima se susreću u radu nedostatak prostora, odnosno skućeni prostori, manjak stručnih uposlenika, te su u odgovorima isticali potrebu upošljavanja stručnih osoba za rad sa maloljetnicima. Nadalje, kao i većina uposlenika u ostalim ustanovama, ističu probleme materijalne prirode, te da s tim u vezi država ne posvećuje dovoljno pažnje ovom problemu. Također, istaknuli su i da su, kad su u pitanju didaktička sredstva potrebna za rad, uglavnom loše opremljeni.

S druge strane, maloljetnici percipiraju Zavod kao jedinu alternativu koju imaju. U porodice se ne mogu ili ne žele vratiti. Svjesni su da im je to «zagarantovan smještaj» do punoljetstva. Ne smatraju da je boravak u Zavodu posebna kazna za njihovo ponašanje i uglavnom druge okrivljuju zbog situacije u kojoj se nalaze. Na prvom mjestu okrivljuju roditelje, što ima smisla, ako uzmemo u obzir to da su prvi faktor socijalizacije. Ali, zanimljivo je da ne percipiraju ličnu odgovornost, sopstveni udio u počinjenim djelima.

Kad je u pitanju džeparac, šticećenici su istaknuli da novac koji dobiju kao džeparac uglavnom potroše u internet klubu! Prema njihovim riječima, ponedjeljkom dobiju džeparac u iznosu od 10 KM, a petkom u iznosu od 5 KM, što smatraju nedovoljnim za njihove potrebe. Ističu da im je novac potreban najviše za cigarete, a jedan broj njih povremeno kupuje i marihuanu!

Odjeću i obuću kupuju organizovano u prodavnicama koje saraduju sa Zavodom. Svaki šticećenik za tu svrhu dobije po 150 KM za kupovinu odjeće i obuće. Učesnici fokus grupe, ipak, smatraju da je potrebno da dobivaju više novca, kao i garderobe i obuće.

Propisi Zavoda određuju da šticećenici moraju doći u Zavod do 23h, međutim, u praksi se ovo pravilo ne poštuje, pa se dešava da ostanu vani i do 5 sati ujutru.

PREPORUKE:

JU Zavod za vaspitanje muške djece i omladine Sarajevo da poduzme mjere i aktivnosti u svrhu redovnog organizovanja radno-okupacionih terapija, te organizovanja različitih sekcija, zavisno od želja i afiniteta šticećenika.

Rok za provedbu preporuke: 30 dana.

JU Zavod za vaspitanje muške djece i omladine Sarajevo da kao jedan vid radno-okupacione terapije svakodnevno organizuje časove učenja i pisanja zadaće, te da se u tu svrhu predvide sankcije šticećenicima za neprisustvovanje istim.

Rok za provedbu preporuke: 30 dana.

JU Zavod za vaspitanje muške djece i omladine Sarajevo da ograniči boravak djece van Zavoda poslije 23h, te da se u tom smislu predvide sankcije za nepoštivanje ograničenja.

Rok za provedbu preporuke: Odmah.

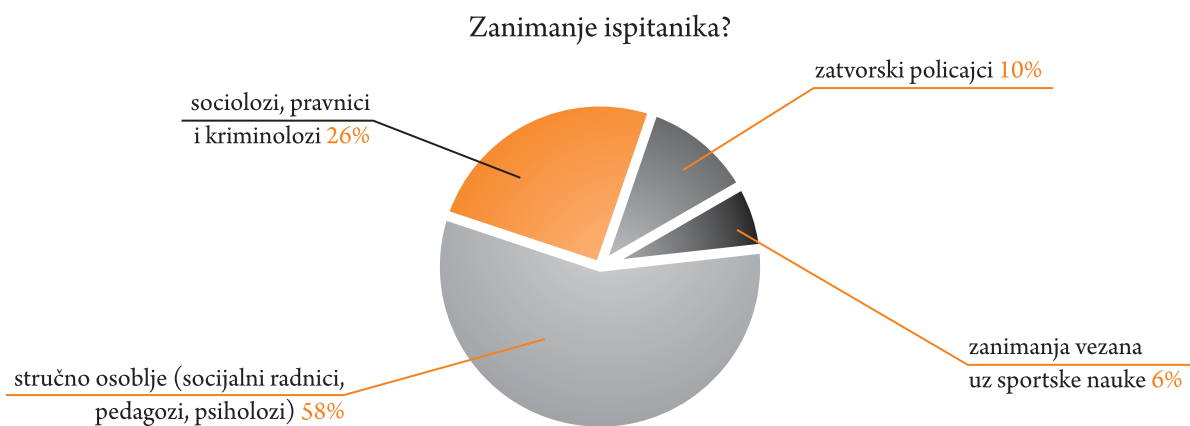
4.3. GENERALNA ANALIZA STANJA U USTANOVAMA U KOJIMA SU SMJEŠTENI MALOLJETNICI U SUKOBU SA ZAKONOM

4.3.1. Profil ispitanika stručnog osoblja

Za potrebe izrade Analize stanja na temu «Mladi i djeca u sukobu sa zakonom», tim Odjela za praćenje prava djece pri Instituciji ombudsmena za ljudska prava BiH je u periodu juli/august 2012. godine proveo istraživanje u osam ustanova na području BiH u kojima maloljetnici izdržavaju kaznu maloljetničkog zatvora i odgojne mjere. Ispitivanjem, koje je obavljeno putem upitnika, u svim ustanovama obuhvaćeno je stručno osoblje koje obavlja poslove tretmana maloljetnika i u neposrednom je kontaktu sa njima, kao što su: socijalni radnici, pedagozi, psiholozi i odgajatelji. Ispitivanjem je obuhvaćeno ukupno 56 uposlenika u svim ustanovama na području cijele BiH.⁶⁹

Rezultati istraživanja ukazuju da je u ustanovama najviše uposlen stručni kadar koji vrši resocijalizaciju djece, više od pola ispitanika po zanimanju su pedagozi/psiholozi/socijalni radnici.

Grafikon 1

Posljednjih decenija veliki naponi se ulažu u uvođenje timskog rada u svim oblastima, jer su istraživanja pokazala znatno bolje rezultate rada u timu. S tim u vezi, ispitanike smo pitali da li je rad u ustanovama u kojima su uposleni organizovan u vidu timskog rada ili samostalnog rada. Odgovori više od polovine ispitanika pokazuju da je dominantan timski rad. Ovo je svakako bitan i ohrabrujući podatak, s obzirom da rad sa maloljetnim učiniocima krivičnih djela podrazumijeva uključivanje svih faktora resocijalizacije,

69 Aneks II

organizovan timski rad sa definisanim zadacima i poslovima za svakog uposlenika, a posebno stalnu korespondenciju između uposlenika.

Grafikon 2

Najveći broj uposlenika u ustanovama, koji su učestvovali u istraživanju, starosti je od 31 do 40 godina, a slijede ispitanici starosti do 30 godina. Od 56 ispitanih uposlenika u institucijama koje rade sa djecom u riziku ili djecom koja su u sukobu sa zakonom, jednak broj ispitanika je starosti od 41 do 50 godina i onih koji su stariji od 50 godina.

Tabela 1

Starosna dob ispitanika	Procenat uposlenika
Do 30 godina	25,1%
Od 31-40 godina	28,7%
Od 41-50 godina	23,4%
Preko 50 godina	23,4%

Većina ispitanih uposlenika sa maloljetnicima radi od 1-3 godine, te od 4-7 godina. Možemo zaključiti da stručne osobe rade relativno kratko sa djecom u sukobu sa zakonom. Međutim, razloge za to možemo tražiti u više faktora. To možemo dovesti u vezu sa starosnom strukturom ispitanika, koja pokazuje da je 25% ispitanika starosti do 30 godina, a da je skoro 30% ispitanika starosti od 31-40 godina, što predstavlja relativno mlad kadar, koji nema dovoljno iskustva u radu sa djecom u sukobu sa zakonom. Također, treba spomenuti i da su pojedini vidovi rada sa djecom tek nedavno ugrađeni u zakonodavni sistem i praksu, tako da i u tom smislu možemo naći razloge zbog kojih ispitanicima nedostaje iskustvo u radu sa maloljetnicima. Svakodnevni rad i aktivnosti koje se provode u ustanovama svakako bi trebale biti praćene dodatnim edukacijama ili specijalizacijama s obzirom na specifičnost posla koji obavljaju i na osjetljivost populacije s kojom rade. U vezi sa radnim iskustvom, ispitanike smo pitali i da li smatraju da imaju dovoljno radnog iskustva za rad sa djecom koja su u sukobu sa zakonom. Odgovor koji smo dobili je da 77% ispitanika smatra da ima dovoljno iskustva u ovoj oblasti, dok 16% ispitanika smatra da im znanje i vještine nedostaju.

Tabela 2

Broj godina radnog iskustva	Broj ispitanika
1-3 godine	21
4-7 godina	17
8-12 godina	8
16-35 godina	3
Bez odgovora	7

4.3.2. Percepcija problema maloljetničke delinkvencije u BiH

Svjedoci smo tendencije rasta broja krivičnih djela u kojima su počinitelji maloljetnici. Poseban problem je što maloljetnici čine sve teža krivična djela, a vjerovatno najveći problem je što se starosna dob učinitelja krivičnih djela pomjera naniže, pa se nerijetko dešava da su počinitelji djeca starosti ispod 14 godina, koja krivično i ne mogu odgovarati. *Grafikon 3* pokazuje da 84% ispitanika smatra da problem maloljetničke delinkvencije postoji i da je izražen. Ovakav stav pokazuju i odgovori ispitanika, koji pored navedenih razloga, izraženost problema maloljetničke delinkvencije vide i u zapuštenosti djece od strane društva i porodice. Ispitanici koji smatraju da problem maloljetničke delinkvencije nije izražen ovo objašnjavaju činjenicama da nema organizovanih bandi, da je broj maloljetnika kao počinitelja krivičnih djela manji u odnosu na prijeratni period, te da počinjena djela nemaju karakter veće društvene opasnosti.

Grafikon 3

Da li je po Vašem mišljenju problem maloljetničke delinkvencije ozbiljno izražen u našoj zemlji (vašem gradu)?

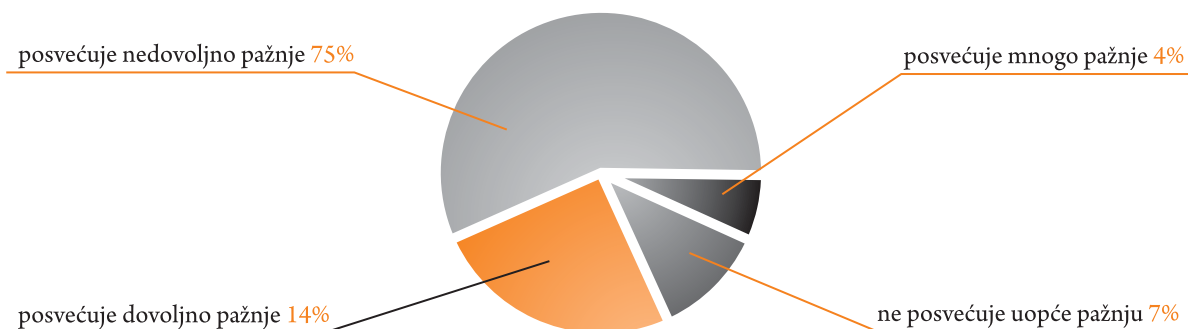

4.3.3. Odnos vlasti prema službama za zaštitu mladih i djece u sukobu sa zakonom

Generalno, ispitanici smatraju da država ne pruža dovoljnu podršku ustanovama za zaštitu mladih i djece u sukobu sa zakonom. Svoje stanovište objašnjavaju činjenicom da vlasti ne reaguju pravovremeno, da se reaguje tek nakon što se dogodi neki incident, da nedostaju programi primarne i sekundarne prevencije, da država ne pruža dovoljnu finansijsku podršku, te da nema kvalitetnog stručnog osoblja. Ispitani uposlenici ističu neophodnost pravovremene reakcije države, prioritetnu izradu strategija za borbu protiv maloljetničkog prijestupništva, provođenje projekata iz ove oblasti, ulaganje finansijskih sredstava za kvalitetne preventivne programe, kvalitetne programe rada u ustanovama, ali i efikasan postpenalni tretman. Ipak, smatraju da su određeni pomaci učinjeni, ali da je potrebna stalna podrška nadležnih vlasti.

Grafikon 4

Da li država posvećuje dovoljno pažnje službama u lancu zaštite djece koja imaju problema sa zakonom?

4.3.4. Zakonska rješenja tretmana maloljetnika i djece u sukobu sa zakonom

Rezultati istraživanja pokazuju da je većina ispitanika zadovoljna postojećom zakonskom regulativom. Dobiveni podaci ukazuju na činjenicu da više od polovine učesnika istraživanja smatra da su zakonska rješenja u ovoj oblasti uglavnom dobra. Istina, napravljeni su pomaci u ovoj oblasti, što potvrđuje i činjenica da je u Republici Srpskoj još 2010. godine usvojen Zakon o zaštiti i postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku Republike Srpske, te je isti zakon usvojen i u Brčko Distriktu BiH u novembru 2011. godine, ali do danas nije stupio na snagu. U Federaciji Bosne i Hercegovine Nacrt ovog zakona nalazi se u parlamentarnoj proceduri. Prostor za unapređenje i poboljšanje zakonske regulative postoji, u što bi svakako trebalo uključiti i stručnjake koji rade sa ovom populacijom, koji imaju iskustvo i znanje iz ove oblasti. Uposlenici ustanova smatraju da postoje načini da se poboljša zakonska regulativa u ovoj oblasti, te da to, između ostalog, podrazumijeva i poboljšanje postpenalnog tretmana, te rad sa djecom nakon izvršene krivične sankcije. Ispitanici ističu da samo izvršenje krivične sankcije nije dovoljno za postizanje svrhe njenog izricanja, već je potrebno sprečavanje recidivizma u vršenju krivičnih djela, te je u tom smislu neophodno organizovanje i provođenje različitih postpenalnih tretmana, koji će osigurati nadzor nad ponašanjem maloljetnika i nakon izlaska iz kazneno-popravne ustanove. Još jedan od načina poboljšanja zakonske regulative ispitanici uposlenici vide kroz uvezivanje institucija koje se bave ovom problematikom, te je posebno značajno istaknuti ubrzanje sudskih postupaka u predmetima gdje se maloljetna osoba pojavljuje kao počinitelj krivičnog djela, kako bi se rasteretio sudski sistem, ali i kako bi maloljetnik lakše prebrodio period vođenja krivičnog postupka. U tu svrhu potrebno je povećati praktičnu primjenu mogućnosti koje pružaju zakoni, kao što su izricanje odgojnih preporuka, izvinjenje oštećenom, kao i ostale mjere, naravno, ukoliko je time moguće postići svrhu kažnjavanja.

Tabela 3

Da li su aktuelna zakonska rješenja dobra za tretman djece koja imaju problema sa zakonom?	
Odlična	2
Uglavnom dobra	35
Uglavnom loša	16
Veoma loša	3

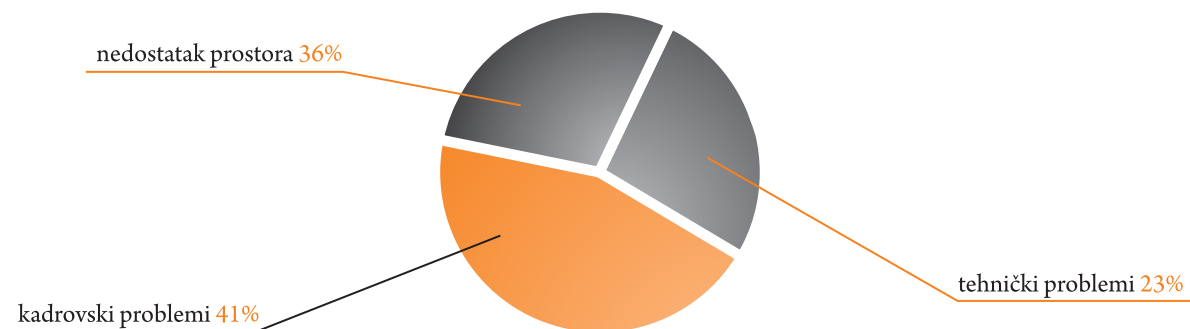
4.3.5. Tretman i unapređenje položaja maloljetnika i djece u sukobu sa zakonom

Podaci dobiveni istraživanjem pokazuju da, općenito govoreći, uposlenici smatraju edukacije i usavršavanje jednim od glavnih preduvjeta za poboljšanje rada profesionalaca sa ovom populacijom, pri tome podrazumijevajući usavršavanje u regionu i u inozemstvu. Kada govorimo o usavršavanju, skoro 60% ispitanika je navelo da se redovno usavršava u ovoj oblasti, te da su to većinom usavršavanja u regionu. Iskustvo i znanje jesu osnovni preduvjeti za kvalitetan rad profesionalaca u ovoj oblasti. Međutim, savremeni standardi, mnoge međunarodne konvencije na nivou Evropske unije i svjetskom nivou u ovoj oblasti, koje su stupile na snagu posljednjih decenija, a koje je i BiH ratificirala, nalažu praćenje promjena, edukacije u oblastima noviteta, kako bi se opravdala nastojanja BiH za ulazak u evropske integracije i zakonodavstvo prilagodilo Evropskim standardima. Uz edukacije, zaposlenici smatraju da je potrebno uposliti stručni kadar. Navode da upravo stručnog osoblja nedostaje u ustanovama, a rad sa ovom djecom nikako ne bi trebao podrazumijevati da to čine zatvorski policajci ili odgajatelji koji nisu stručni za rad sa ovom populacijom. Socijalni radnici, defektolozi, pedagozi, psiholozi su zanimanja koja su u ustanovama potrebna i koja treba da budu dominantna u odnosu na druge.

Iako su ispitanici na ovo pitanje davali dosta različite odgovore, te iako su odgovori brojni, ipak se može izvesti zaključak da ispitanici smatraju da najviše problema postoji u vezi sa nedostatkom stručnog osoblja, tehničkim problemima, te nedostatkom prostora adekvatnih za organizaciju boravka djece u ustanovama. S tim u vezi njihovi prijedlozi za poboljšanje položaja djece i maloljetnika u ustanovama, ali i unapređenje rada profesionalaca, odnosili su se na veću podršku države u osiguravanju finansijskih sredstava kako bi se otklonili problemi koji postoje.

Grafikon 5

Da li je po Vašem mišljenju problem maloljetničke delinkvencije ozbiljno izražen u našoj zemlji (vašem gradu)?

Ispitani uposlenici su, uglavnom, zadovoljni opremljenošću ustanova u kojima rade, ali ipak ne treba zanemariti i odgovore onih koji su istaknuli da opremljenost didaktičkim sredstvima i nije na zavidnom nivou. Stoga je potrebna pomoć nadležnih organa u nabavljanju potrebnih tehničkih sredstava kako bi se rad sa ovom populacijom što efikasnije mogao organizovati. Istraživački tim Institucije ombudsmena se prilikom obavljanja razgovora sa maloljetnicima u fokus grupama, a što je podrazumijevalo i kraći obilazak pojedinih ustanova, uvjerio da se ustanove zaista vrlo često susreću sa ovim problemom, te da nerijeko oskudijevaju u osnovnim sredstvima za rad.

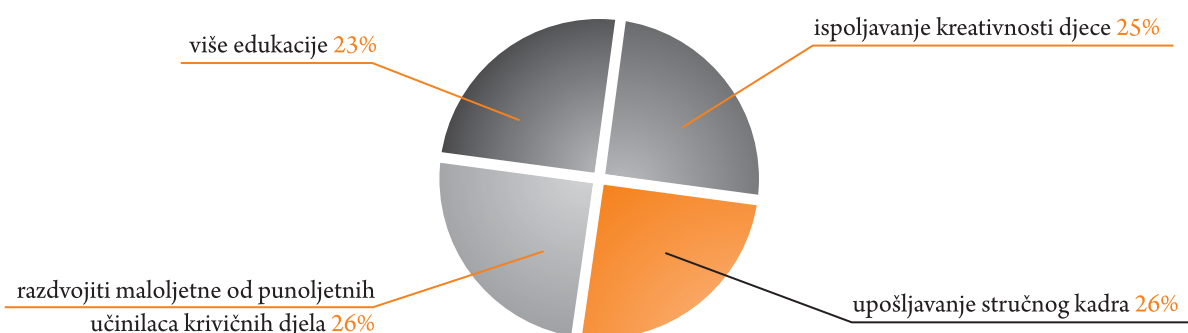
Tabela 4

Imate li neophodna didaktička sredstva za rad sa djecom ?	
Veoma dobro smo opremljeni	4
Uglavnom smo dobro opremljeni	33
Uglavnom smo loše opremljeni	14
Veoma loše smo opremljeni	5

Na pitanje koji su njihovi prijedlozi za poboljšanje položaja maloljetnika, najviše odgovora ispitanih uposlenika odnosilo se na to da je maloljetnicima potrebno stvoriti uvjete za ispoljavanje kreativnosti, omogućiti rad u radionicama za stručno osposobljavanje. Međutim, to nije moguće, iz razloga što takve radionice nedostaju, a i suočeni su sa mnogim tehničkim problemima. Rad sa ovom populacijom podrazumijeva upošljavanje stručnog kadra, što je svakako nedostatak. Ispitani uposlenici su, također, odgovarali da je potrebno odvojiti maloljetne učinioce krivičnih djela od punoljetnih učinilaca, što nalažu i važeći zakoni, ali i međunarodni standardi. Istraživanje je pokazalo da u većini ustanova za izdržavanje kazne maloljetničkog zatvora i odgojnih mjera na području BiH maloljetnici nisu na adekvatan način odvojeni od punoljetnih učinilaca krivičnih djela, te da nerijetko zajedno koriste pojedine prostorije, kao što su kantina, dvorište, te sportsko-rekreativne prostorije.

Grafikon 6

Koji su Vaši prijedlozi za poboljšanje položaja djece koja su u sukobu sa zakonom?

4.3.6. Ishrana

Što se tiče uvjeta boravka i osnovnih životnih potreba u ustanovama, prvenstveno ishrane, ispitanici su ponudili različite odgovore. Zaključak, kada je riječ o ishrani, jeste da se u ustanovama u kojima djeca i maloljetnici borave 24 sata ishrana redovno organizuje, tj. da imaju 3 obroka i užinu. U ustanovama kao što su disciplinski centri doručak i užinu osigurava ustanova i na ta dva obroka pravo imaju sva djeca i maloljetnici, dok se ručak i večera dostavljaju iz drugih ustanova. Stanovište ispitanika je da je ishrana redovna, dobro regulisana, a što se tiče jelovnika, najveći broj odgovora ukazuje na činjenicu da se jelovnici sastavljaju u skladu sa Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija, odnosno važećim zakonima i podzakonskim aktima, te da u sastavljanju jelovnika najčešće učestvuju i ljekar, odnosno zdravstvena služba ustanove, zatim profesionalni instruktori kuharstva, a u pojedinim ustanovama i štićenici, koji svojim prijedlozima doprinose sastavljanju jelovnika prema njihovim željama. Međutim, navodi maloljetnika koji su smješteni

u ove ustanove su nešto drugačiji u odnosu na informacije dobivene od stručnog osoblja⁷⁰. Generalno gledajući, 77% ispitanika su u svojim odgovorima istaknuli da nema problema u nabavci namirnica, dok je 87,5% ispitanika navelo da djeca ne oskudijevaju u pojedinim namirnicama.

4.3.7. Higijena

Higijenu u ustanovama su ispitanici ocijenili kao dobru, te nema problema u osiguravanju adekvatnog nivoa iste. Bitno je istaknuti da u većini ustanova maloljetnici, kao dio radno-okupacione terapije, vrše održavanje i čišćenje prostorija u kojima borave. Prema podacima dobivenim od uposlenika, higijena, odnosno čišćenje prostorija se vrši 1-3 puta dnevno. Da ipak postoje problemi u osiguravanju higijene u zavodu, istaknulo je 7 ispitanika, pri čemu su najviše navodili nedostatak osoblja-higijeničara, nedostatak hemijskih sredstava, ali i nerazvijene higijenske navike štićenika.

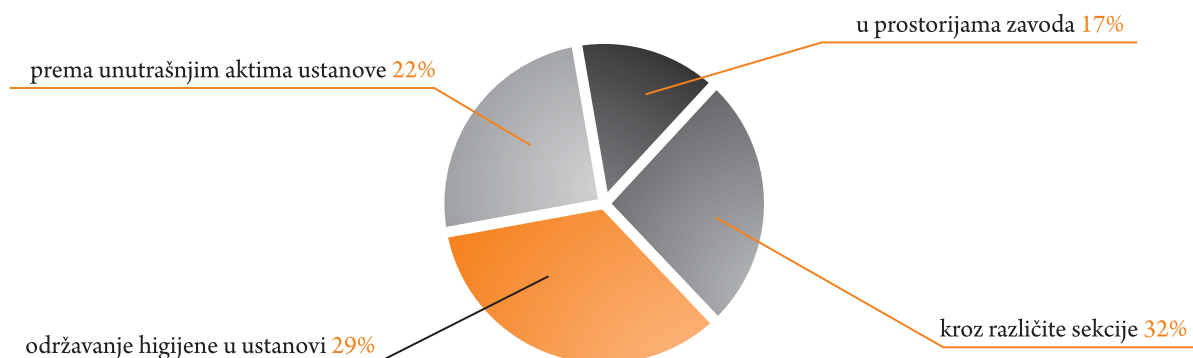
4.3.8. Radno-okupaciona terapija

Jedan od osnovnih faktora u procesu resocijalizacije djece i mladih u sukobu sa zakonom je, svakako, boravak u ustanovi u kojoj izdržavaju izrečenu krivičnu sankciju, odnosno odgojnu mjeru. Ostvarivanje cilja krivične sankcije umnogome zavisi i od samog programa rada sa ovom populacijom. Najviše problema se javlja upravo u organizaciji radno-okupacione terapije. Loše organizovan boravak djece i mladih u ustanovama razlog je niza problema koji se javljaju, a o kojima smo već ranije govorili (nedostatak stručnog kadra, tehničkih problema, skućeni prostori...). Rezultati pokazuju da su odgovori na ova pitanja dosta različiti, s obzirom na ustanove, ali se prema dobivenim rezultatima može zaključiti i da su ispitanici unutar jedne ustanove davali različite odgovore. To može značiti, prvo, da problemi u oblasti organizacije i provođenja radno-okupacione terapije u ustanovama postoje, a drugo, da su problemi sa kojima se uposlenici pojedinih struka susreću u radu dosta različiti. Evidentan je problem nedostatka radionica za stručno osposobljavanje, ali kako smo već ranije naveli, ne postoji ni inicijativa zaposlenih da sa dostupnim sredstvima organizuju i isplaniraju dnevne aktivnosti ovih maloljetnika. Potrebno je organizovati veći broj sekcija, okupirati štićenike različitim aktivnostima, edukativnim radionicama, dokumentarnim filmovima, pisanjem zadaće prije ili poslije nastave u školi, zavisno od školskog rasporeda, omogućiti im da iskažu svoju kreativnost. Sve su to vrste aktivnosti koje mogu doprinijeti efikasnijoj resocijalizaciji maloljetnika. Prema navodima uposlenika, radno-okupaciona terapija se obavlja svakodnevno, odnosno radnim danima u sedmici.

70 Detaljnije u dijelu 4.2.

Grafikon 7

Kako se organizuje radna/okupaciona terapija u ustanovi?

Kad su u pitanju sportsko-rekreativne i društveno-kulturne aktivnosti u ustanovama, iste se, prema navodima većine ispitanika, uglavnom redovno održavaju. Sportskim aktivnostima, koje su dostupne u ustanovama, maloljetnici se redovno bave, te u ovom segmentu ne postoje problemi. Kada su u pitanju izleti i odlasci u pozorište, kino ili na sportske utakmice, javljaju se određeni problemi. Problemi su najčešće finansijske prirode, sigurnosni problemi, a u RS-u ispitanici ističu da, iako je usvojen i u primjeni Zakon o zaštiti i postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku Republike Srpske, problem predstavlja nepostojanje podzakonskih akata koji regulišu ovo pitanje. U disciplinskim centrima, ispitanici navode da se zbog kratkog trajanja odgojne mjere upućivanja u disciplinski centar izleti za maloljetnike ne organizuju.

V GENERALNE PREPORUKE

1. MINISTARSTVU PRAVDE BIH, MINISTARSTVU PRAVDE FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE I MINISTARSTVU PRAVDE REPUBLIKE SRPSKE:

Da se, u cilju potpunog razdvajanja maloljetnih od punoljetnih osoba u kazneno-popravnim zavodima, osnuju posebne ustanove maloljetničkog zatvora, odnosno odgojno-popravni domovi ili izvrši prilagođavanje postojećih prostornih kapaciteta u zavodima, u svrhu postizanja naprijed navedenog, a sve u skladu sa važećim domaćim krivičnim zakonodavstvom i međunarodnim standardima u ovoj oblasti.

Da se, u svrhu efikasnijeg rada sa maloljetnicima u ustanovama za izdržavanje kazne maloljetničkog zatvora i odgojnih mjera:

- a) Vršiti kontinuirana supervizija stručnih osoba u svim ustanovama u kojima su smješteni maloljetnici u sukobu sa zakonom
- b) Da se u okviru sistema stručnog usavršavanja provode redovne, specijalizirane obuke stručnog osoblja u ustanovama, koje će zadovoljavati najviše međunarodne standarde.

2. MINISTARSTVU ZDRAVSTVA FEDERACIJE BIH, MINISTARSTVU ZDRAVLJA I SOCIJALNE ZAŠTITE REPUBLIKE SRPSKE:

Regulisanje pitanja ostvarivanja prava na zdravstvenu zaštitu maloljetnika u ovim ustanovama na način da ustanove imaju stalno uposlene ljekare i stomatologe sa ciljem osiguranja svakodnevnog pristupa medicinskim uslugama. U ovom smislu, potrebno je posebno uzeti u obzir da su u ovim ustanovama većinom smješteni maloljetnici koji nemaju navršених 18 godina, te da je u takvim slučajevima, a u skladu sa važećim zakonskim rješenjima i međunarodnim standardima, pravo na zdravstvenu zaštitu obavezno.

3. PARLAMENTU FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE:

Da se prioritetno poduzmu aktivnosti u cilju usvajanja Zakona o zaštiti i postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH.

4. VLADI FBiH, VLADI REPUBLIKE SRPSKE I VLADI DISTRIKTA BRČKO:

Da se, u skladu sa raspoloživim finansijskim mogućnostima, izvrši izdvajanje budžetskih sredstava za upošljavanje dodatnog stručnog kadra u ustanovama za izdržavanje kazne maloljetničkog zatvora i odgojnih mjera, posebno uzimajući u obzir njihove sklonosti i motivaciju za rad sa ovom kategorijom djece. U ovom kontekstu, posebno je naglašena nedovoljna kadrovska popunjenost socijalnim radnicima, pedagogima, psiholozima i defektolozima.

Aneks I - Raspored posjeta/ Fokus grupe sa maloljetnicima

Ustanova	Datum održavanja Fokus grupe	Broj učesnika/maloljetnika u Fokus grupi
Vaspitno-popravni dom pri Kazнено-popravnom zavodu Tunjice, Banja Luka	09.07.2012. godine	7
Dnevni centar za maloljetnike, Banja Luka	09.07.2012. godine	6
Odgajno-popravni dom pri Kazнено-popravnom zavodu, Tuzla	10.07.2012.godine	8
Odjeljenje maloljetničkog zatvora pri Kazнено-popravnom zavodu zatvorenog tipa, Zenica	24.07.2012. godine	12
JU Zavod za vaspitanje muške djece i omladine, Sarajevo	25.07.2012. godine	5
Vaspitno-popravni dom pri Kazнено-popravnom zavodu "Kula", Istočno Sarajevo	24.07.2012. godine	2

Aneks II – Upitnici

Ustanova	Datum dostavljanja upitnika	Broj ispitanih uposlenika
Vaspitno-popravni dom pri Kazнено-popravnom zavodu Tunjice, Banja Luka	09.07.2012. godine	8
JU Centar za socijalni rad, Banja Luka	13.07.2012. godine	5
Odgajno-popravni dom pri Kazнено-popravnom zavodu, Tuzla	06.07.2012. godine	11
Odjeljenje maloljetničkog zatvora pri Kazнено-popravnom zavodu, Zenica	12.07.2012. godine	6
JU Zavod za vaspitanje muške djece i omladine, Sarajevo	06.07.2012. godine	5
Vaspitno-popravni dom pri Kazнено-popravnom zavodu “Kula”, Istočno Sarajevo	12.07.2012. godine	7
KJU Disciplinski centar za maloljetnike, Sarajevo	03.07.2012. godine	9
JU Disciplinski centar za maloljetnike, Tuzla	03.07.2012. godine	5

Aneks III – Individualni razgovori sa stručnjacima

Datum održavanja razgovora	Ime i prezime stručnjaka	Institucija
01.10.2012. godine	Vildana Vranj, mr. viši ass., Katedra Krivičnog prava	Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu
01.10.2012. godine	Jasmina Kosović, sudija za maloljetnike	Sud BiH
01.10.2012. godine	Semiha Borovac, član Nezavisne komisije za praćenje uvjeta boravka u zavodima, postupanje i poštivanje ljudskih prava osoba nad kojima se izvršavaju krivične sankcije i druge mjere koje je izrekao u krivičnom postupku Sud BiH, strani sudovi za djela predviđena Krivičnim zakonom BiH, međunarodnim ugovorom, čiji je potpisnik BiH ili drugi sud u skladu sa zakonom BiH	Parlamentarna skupština BiH
02.10.2012. godine	Prof.dr. Hajrija Sijerčić-Čolić, Katedra Krivičnog prava	Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu
02.10.2012. godine	Alma Kovačević, član Komisije za monitoring KPZ	Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH
03.10.2012. godine	Dragan Uletilović, sudija za maloljetnike	Osnovni sud u Banjoj Luci
03.10.2012. godine	Prof.dr. Ivanka Marković, Katedra Krivičnog prava	Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci
04.10.2012. godine	Ass. Ivan Zovko, Katedra Krivičnog prava	Pravni fakultet Sveučilišta u Mostaru
05.10.2012. godine	Minka Smajević, Šefica odjela za ljudska prava	Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH

